

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

**NÁBOŽENSKÁ ORIENTACE U ČLENŮ
ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ**

**RELIGIOUS ORIENTATION OF MEMBERS
OF THE EVANGELICAL CHURCH OF CZECH
BRETHREN**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Kryštof Kovář
Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Olomouc
2015

Prohlášení

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Náboženská orientace u členů Českobratrské církve evangelické“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V .....dne .....

Podpis .....

Poděkování

Chtěl bych poděkovat své vedoucí práce PhDr. Olze Pechové, Ph.D. za profesionálně odborný i lidský přístup, za poskytnuté materiály i za velkou ochotu fundovaně zodpovídat mé četné dotazy. Též děkuji PhDr. Danielu Dostálovi, Ph.D. za pomoc při statistickém zpracování dat. Prof. PhDr. Jaro Křivohlavý, CSc. mi byl nápomocen při překladu výzkumných metod, za to i za jeho vyjádření podpory mému výzkumu bych mu chtěl in memoriam poděkovat. Děkuji též svým rodičům a ostatním lidem, kteří mi byli při zpracování této bakalářské práce nepostradatelnou oporou.

Obsah

Úvod	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	6
1 Základní pojmy	7
1.1 Náboženství	7
1.2 Spiritualita.....	9
1.3 Religiozita.....	11
1.3.1 Vymezení pojmu religiozita.....	11
1.3.2 Dělení a dimenze religiozity	12
1.3.3 Vývoj religiozity	13
1.3.4 Religiozita v souvislosti s dalšími konstrukty	15
2 Českobratrská církev evangelická	16
2.1 Historické ideové kořeny vzniku ČCE	16
2.2 Vznik ČCE a její historický vývoj v 20. století	19
2.3 ČCE a její působení ve společnosti od roku 1989 do současnosti.....	21
2.4 Vybrané aspekty zřízení a fungování ČCE.....	22
2.5 Vybrané aspekty věrouky ČCE a praxe víry v ČCE.....	23
3 Religiozita a spiritualita v českých zemích	25
3.1 Základní trendy vývoje religiozity a spirituality na našem území.....	25
3.2 Stav religiozity a spirituality české společnosti	27
3.3 Víra v české společnosti	28
3.4 Institucionalizovaná religiozita z pohledu statistických údajů	29
4 Religiozita a spiritualita podle Gordona Allporta a Daniela Batsona	31
4.1 Gordon Willard Allport a jeho odkaz psychologii.....	31
4.2 Religiozita dle starší koncepce Gordona W. Allporta	32
4.3 Extrinsická a intrinsická religiozní motivace – pozdější koncepce	33
4.4 Škála náboženské orientace	35
4.5 Třetí dimenze religiozity dle Daniela Batsona a Škála hledání	35
4.6 Některé výzkumy dimenze hledání.....	37
4.7 Problematika měření religiozity a spirituality	38
5 Vybrané výzkumy religiozity	39
5.1 Dimenze religiozity a věk	39
5.2 Souvislost mezi jednotlivými dimenzemi religiozity	40

II. EMPIRICKÁ ČÁST	41
1 Výzkumný problém a cíle výzkumu	42
2 Hypotézy	43
3 Metodologický rámec	44
3.1 Metoda získávání dat	44
3.1.1 Nestandardizovaný strukturovaný dotazník.....	45
3.1.2 Škála náboženské orientace	45
3.1.3 Škála hledání.....	46
3.2 Metoda analýzy a zpracování dat.....	46
3.3 Vysvětlivky k výsledkům statistické analýzy.....	47
3.4 Etické aspekty výzkumu	47
4 Výzkumný soubor	49
4.1 Sběr dat a výběr výzkumného souboru.....	49
4.2 Popis souboru.....	50
5 Výsledky výzkumu	54
6 Platnost hypotéz	60
7 Diskuze	61
8 Závěry	66
9 Souhrn	67
Seznam použitých zdrojů a literatury	70
Přílohy diplomové práce	

Úvod

Tato bakalářská práce má za cíl prozkoumat náboženskou orientaci u členů a členek Českobratrské církve evangelické, což je nyní dle členské základny největší nekatolická církev v České republice. Při kvantitativním výzkumu náboženské orientace (respektive religiozity) vycházíme z vlivných teoretických konceptů psychologie náboženství. Tento obor se v našem prostředí neměl možnost dlouhou dobu rozvíjet. Nejprve byl jeho rozvoj silně omezen komunistickým režimem. Po roce 1989 se v České republice situace pro psychologii náboženství sice zlepšila, nicméně psychologické obci se otevřely nové možnosti výzkumu v mnoha oblastech, které byly mnohými shledány jako atraktivnější ve srovnání s bádáním v oblasti psychologie náboženství. Ani po sametové revoluci tak v našem prostředí nedošlo k výraznému rozvoji psychologie náboženství. Proto touto bakalářskou prací chceme přispět k rozvoji tohoto psychologického oboru.

Zvolené téma jsme si vybrali z důvodu osobního zájmu o danou problematiku a též z důvodu členství ve zkoumané církvi. Další důvod pro zvolení právě tohoto výzkumu byl podnět od naší vedoucí práce, která vyjádřila vhodnost a potřebnost provedení takového výzkumu za použití doporučených psychologických výzkumných metod.

Teoretická část této práce nejprve seznámí čtenáře s relevantní terminologií. Poté bude představena námi zkoumaná církev. Dále bude pojednáno o stavu religiozity a spirituality v českých zemích, budou popsány vybrané psychologické přístupy k religiozitě a zmíněny výzkumy, které souvisí s religiozitou.

Empirická část popíše zvolený metodologický přístup, typ výzkumu i zvolenou metodu získávání dat. Bude mimo jiné popsán výzkumný soubor, budou prezentovány výsledky výzkumu, které budou dále diskutovány a zpracovány.

I. Teoretická část

1 Základní pojmy

V této kapitole se budeme zabývat vymezením klíčových pojmů vzhledem k tématu naší práce. Jde o pojmy náboženství, spiritualita a religiozita. Termíny náboženská orientace a orientace typu Quest vysvětlíme ve čtvrté kapitole v souvislosti s autory dvou dotazníků, které jsme výzkumně použili. Důkladné vysvětlení zmíněné trojice pojmů je přirozeně nad možnosti rámce této bakalářské práce, budeme tudíž pojmy popisovat převážně z hlediska psychologického a religionistického, též s ohledem na jejich význam ve zkoumané Českobratrské církvi evangelické (dále v textu převážně pod zkratkou ČCE).

Pro empirický výzkum nejen v psychologii náboženství je nutné zkoumané pojmy definovat jasně, úzce, precizně. Pro například klinicko-psychologickou praxi je však užitečnější opačný směr, tedy logicky přijatelné rozšíření hranic daného pojmu a respekt k individuální definici pojmu daným jedincem (Koenig, 2008). Při administraci dotazníků k této bakalářské práci byla častokrát uplatněna (též v souladu s etickými principy) právě tato druhá tendence při kontaktu s probandy, kteří se dotazovali, zda mohou daný termín v dotazníku interpretovat dle vlastní definice a odpovědět tak dle svého subjektivního názoru.

1.1 Náboženství

Náboženství představuje velmi rozmanitý kulturně-dějinný jev, který je produktem člověka a který kontinuálně v historii více či méně významně formoval vývoj člověka a společnosti. Existuje mnoho forem a typů náboženství, jediná obecně platná a přijímaná definice tak logicky neexistuje a v současné akademické obci o její formulaci není ani velká snaha (Kolektiv autorů, 2002). Společně s Pechovou (2011) na náboženství nahlížíme pomocí v současné době užívané fenomenologické metody. Tedy jako na jev *sui generis*, v této práci ovšem bez motivace dospět k nalezení fundamentů náboženství jako celku, což je jeden z cílů zmíněné metody (Kolektiv autorů, 2002). Jandourek (2009) v duchu fenomenologickém a s odkazem na termín Karla R. Poppera připomíná nefalzifikovatelnou povahu náboženství, to mimo jiné znamená, že náboženství není vědeckou teorií, nemá tedy smyslu zkoumat například existenci či neexistenci Boha, zatímco smysl má kupříkladu výzkum pozitivního vlivu náboženství na prožívání či zdraví člověka, neboť zde již jde o vědeckou teorii, která je falzifikovatelná – je možno si představit, za jakých podmínek by ji bylo možné vyvrátit.

Náboženství znamená vždy vztah člověka k něčemu, co ho přesahuje, tato mimolidská síla (v kontextu křesťanské ČCE je jí Bůh, jiné náboženství se vztahuje k jinému posvátnu), respektive na jejím základu propracovaný systém daného náboženství poskytuje věřícímu jedinci v jeho životě kulturně-integrativní a orientační funkci (Kolektiv autorů, 2002). Stoupenec daného náboženství má tak k dispozici odpovědi na zásadní otázky lidského bytí – může tedy přijmout nabízené formulované postoje ohledně smyslu lidské existence, lidské zodpovědnosti ke světu či k ostatním lidem. Náboženství též poskytují vlastní morální zásady. Samozřejmě se mezi náboženstvími i jednotlivými církvemi liší důraz na míru svobody při akceptaci výše popsaných postojů a principů (Koenig, 2008).

Hypotéz o původu náboženství je několik – například hypotéza evoluční či degenerativní, my se zde zaměříme na hypotézu rezponzivní. Tato hypotéza, jejímž autorem je evangelický teolog Jan Heller, říká, že náboženství vznikají a budou vznikat z lidské pohnutky najít odpovědi na otázku smyslu lidské existence či věčnosti. Dále říká, že takovéto hledání je člověku vlastní a odlišuje ho tak od ostatní živé i neživé přírody (Heller & Mrázek, 2004).

Náboženství lze třídit dle mnoha hledisek, která mají zákonitě své výhody i nevýhody. Hlediska mohou být následující – geografické, etnografické, genetické (dle odvození a původu), sociologické, morfologické (dle náboženských forem a soustav) či systematické (dle vnitřních souvislostí). Podle jiného členění bychom konkrétně zkoumanou ČCE, která se řadí ke křesťanskému náboženství, zahrnuli pod náboženství teistické, konkrétně monoteistické (vyznává jednoho Boha), univerzální (nabízené pro všechny lidi bez rozdílu) či světové (rozšíření křesťanství po celém světě) – nutno ovšem dodat, že námi studovaná církev jako taková působí pouze na území České republiky (dříve v rámci Československa) (Heller & Mrázek, 2004; Jandourek, 2009; Otter & Veselý, 1992).

Z psychologického hlediska může mít náboženství, respektive náboženská praxe (praktikování dané víry) dvě roviny – osobní (či soukromá) a interpersonální. Pod osobní náboženskou praxi lze zařadit činnosti jako modlitba, náboženská meditace, čtení Bible či náboženské literatury. Interpersonální rovina náboženské praxe zahrnuje účast na bohoslužbách, zapojení do sborových či širěji církevních aktivit a také přijímání a poskytování sociální opory. Obě vymezené roviny se mohou prolínat a doplňovat. Například zpěv náboženských písní může patřit do roviny osobní i interpersonální, záleží

na tom, zda je provozován o samotě, či v rámci například nedělních bohoslužeb. Též při účasti na bohoslužbách (interpersonální rovina) je často vymezen čas pro osobní rovinu náboženské praxe – ztišení a soukromá modlitba (s individuálním obsahem) každého přítomného, takováto modlitba není pronášena nahlas. Sbory ČCE po celé České republice nabízejí mnoho pravidelně konaných a obsahově diferencovaných setkání pro různé věkové skupiny v rámci pracovního týdne. O těchto aktivitách či o působení ČCE v sociální sféře pojednáváme v samostatné kapitole (Gruber, 2004; Hood, Hill, & Spilka, 2009).

Gruber (2004) ve svém evangelickém katechismu zdůrazňuje svobodnou, ale i nevyhnutelnou volbu člověka pro příklon k danému náboženství. Náboženství autor pojímá jako celkové životní směřování jedince, ve kterém hraje klíčovou roli víra, láska a naděje, známá křesťanská trojice ctností. Dle autora je součástí volby jedince i jeho odpovědnost za svou volbu a uvědomění si toho, že nejpodstatnější otázky lidské existence nelze nikdy zcela explikovat a doložit objektivními fakty.

1.2 Spiritualita

Termín spiritualita je popisován jako vícedimenzionální konstrukt (společný znak s religiozitou), který se týká lidské osobnosti. Jde o dynamický, subjektivně prožívaný, individualizovaný a do určité míry na závislosti založený vztah člověka a něčeho, co ho přesahuje (transcendentno, v kontextu ČCE by se jednalo o trojjediného Boha, tedy Boha Otce, Ježíše Krista a Ducha Svatého). Transcendentnem či posvátnem může však pro člověka být i příroda, vesmír či mnoho dalších věcí, vůči nimž může zakusit až mystické zážitky. Je patrné, že i zde má definice značně široké hranice, někdy již téměř neidentifikovatelné. Podle užšího a ne všemi odborníky přijímaného pojetí je možné na spiritualitu pohlížet jako na imanentní součást religiozity. Spiritualita může být náboženská či nenáboženská, i zde se ovšem též potýkáme s problematikou nejednotného vymezení náboženství. Jedinec může být teoreticky výhradně religiózní či výhradně spirituální, může však též do své osobnosti obě dimenze integrovat (Hood et al., 2009; Stríženec, 2007).

Jako doklad o nejednoznačné obsahové náplni konstruktů spirituality uvádí Říčan (2007) fakt existence mnoha psychologických dotazníků, které jsou zaměřeny na spiritualitu, respektive na její různé dílčí komponenty. Jako příklad toho, co vše může spiritualita obsahovat, zde uvedeme komponenty spirituality, které zkonstruoval David Elkins ve svém Dotazníku spirituální orientace. Jsou jimi transcendentní dimenze, osobní

jistota smyslem života, životní poslání, zakoušená posvátnost celého života, nezávislost na materiálních hodnotách, altruismus, idealismus, vědomí tragičnosti lidské existence a konečně ovoce spirituality (Elkins et al., 1988, in Říčan, 2007).

Smékal (2005) vnímá spiritualitu jako pozitivní jev a její rostoucí oblíbenost chápe jako odpověď části současné společnosti na konzumní či materialistický styl života. Spiritualita je v nenáboženském pojetí určitým stylem bytí, v kterém je kladen důraz na vznešené, krásné, povznášející, člověka přesahující. Tímto tedy spiritualita slouží ke kultivaci duchovního rozměru jedince, který je, jak upozorňuje Smékal, dnes zanedbáván – na rozdíl od zaměření na kultivaci těla či duše. Naopak Křivohlavý (2010) však upozorňuje na možné destruktivní aspekty spirituality. Pokud je pro daného člověka transcendentním a fascinujícím například bezohledná touha po moci či po zisku, atribut vznešenosti bychom takovému jednání (podle pojetí Smékala) mohli jen těžko připsat. Křivohlavý tak poukazuje na neutralitu samotného pojmu spiritualita, vždy tedy záleží na tom, jakou povahu má konkrétní transcendentno.

Spiritualitu jako motivační faktor popisuje Pargament (2008). Dle autora se touha po něčem posvátném, transcendentním projevuje už od dětství, spiritualitu chápe jako nedílnou součást lidské osobnosti. Autor poukazuje na protektivní účinky posvátna (jako zdroje síly) či meditace, která je součástí spirituality.

Piedmont (1999) na základě svého výzkumu vymezuje spiritualitu jako šestý osobnostní faktor, spiritualitu tedy přidává do známého konceptu pěti základních rysů osobnosti – Big Five (Velká pětka). Toto přiřazení spirituality k základním rysům osobnosti je diskutabilní. Už jen z toho důvodu, že definování pojmu spiritualita je problematické, dosud nebylo dosaženo konsenzu. Belzen (2009) naopak zastává stanovisko, že je nesmyslné pokoušet se o univerzálně platnou definici spirituality, obecnou spiritualitu považuje za neexistující. Poukazuje na to, že pod spiritualitu spadá mnoho kvalitativně odlišných jevů, tendencí, na které by se psychologie měla zaměřit místo pokusů o nalezení jednotné definice spirituality, které ji odvádí od užitečného zkoumání, co specifické projevy spirituality znamenají pro konkrétního jedince. Belzen v kontrastu nejen s Piedmontem odmítá, že by každý jedinec musel být spirituální a zastává názor, že se jedinec může svým rozhodnutím spirituálním stát a že je to právě jedinec, který definuje, jaké jednání je pro něj spirituální a určuje, jaké transcendentno ho spirituálně motivuje.

1.3 Religiozita

Nejen v akademické obci, ale i v širší společnosti dochází často k nesprávnému užívání termínů spiritualita a religiozita. Navíc tyto pojmy získaly rozdílné konotace v části západní společnosti. Na rozdíl od pozitivního vnímání spirituality jsou termínu religiozita připisovány spíše nežádoucí aspekty jako dogma, omezování či zastaralost (Vojtíšek, Dušek, & Motl, 2012).

1.3.1 Vymezení pojmu religiozita

Termín religiozita je odvozen z latinského slova religio, významově se mimo jiné jedná o svázanost, v našem kontextu by interpretace směřovala k významu vazby mezi věřícím člověkem a Bohem. Etymologie religiozity (v angličtině se používá termín religiousness, případně religiosity) však není z hlediska výzkumu v psychologii náboženství zásadním a relevantním problémem. Pro výzkum jsou však potřebné operacionalizované definice religiozity, kterými psychologie disponuje (Heller & Mrázek, 2004).

V prostředí české psychologie lze religiozitu stručně definovat jako „náboženské prožívání a náboženskou aktivitu včetně afiliace k nějaké církvi či náboženské skupině“ (Pechová, 2011, 14). Náboženská aktivita zahrnuje například zúčastňování se bohoslužeb, četba Bible, finanční přispívání na chod církve či místně daného sboru, slavení církevních svátků. V religiozitě se tedy uplatňují obě dvě roviny náboženské praxe – osobní i interpersonální, i když v souvislosti s pojmem religiozita se bezesporu klade větší důraz na sepětí jedince s danou církví a jejími rituálními aktivitami či věroukou (Hood et al., 2009; Stríženec, 2001). Bauer (1997) porovnává možnosti religiozity a filosofických směrů či proudů zodpovědět člověku smysluplnost jeho existence. Vyzdvihuje přednosti religiozity, dle autora poskytuje nejen etický kodex či žebříček jasně uspořádaných hodnot, ale i zcela pregnantně odpovídá na otázky po smyslu života člověka.

Stríženec (1996) při popisování religiozity poukazuje na to, že zahrnuje kognitivní (myšlení, přesvědčení), konativní (například náboženská praxe) i emoční jevy, které společně utváří religiozní vztah individua a vyznávané věrouky.

Bunčák (2001) upozorňuje na dva rysy současné religiozity – selektivnost a individualizovanost. Podobu religiozity ovlivňuje příslušnost k dané církvi a míra významnosti, kterou člověk religiozitě ve svém životě připisuje. Znak selektivnosti

odkazuje ke ztotožnění se pouze s některými věroučnými prvky daného náboženství či církve.

Tloczynski, Knoll a Fitch (1997) považují religiozitu za jev, který klade ve srovnání se spiritualitou více důraz na společné sdílení či rozumové odůvodnění (například dogmat dané církve), zatímco spiritualitu dle autorů charakterizuje rys individuálního prožitku založeného na sebezkušenosti.

1.3.2 Dělení a dimenze religiozity

Hamplová (2013) z pohledu sociologie náboženství a pro potřeby výzkumu na našem území rozděluje religiozitu podle míry institucionalizace a podle hlediska obsahu náboženské víry. Míra institucionalizace vyjadřuje těsnost vztahu mezi religiozitou a konkrétním náboženským uskupením, vysokou míru institucionalizace mají církve či náboženské společnosti s jasně vymezenou organizační strukturou a se zřetelně formulovaným systémem své víry. Třídění z hlediska obsahu náboženské víry slouží k rozlišení religiozity křesťanské neboli tradiční (víra například v Boha, nebe, peklo) a alternativní (víra například v amulety, věštce či horoskopy). Výzkum Hamplové a Řehákové (2009) pomocí faktorové analýzy dokumentuje ještě třetí dimenzi – kromě religiozity křesťanské a alternativní tak přibyla dimenze východní tradice (víra v reinkarnaci či v nirvánu). Je třeba zdůraznit, že toto dělení slouží především pro sociologické výzkumy a že například dimenze alternativní religiozity je v uvedeném výzkumu alternativně pojmenována jako spiritualita, z hlediska psychologie se však jedná o dva netotožné pojmy, což svým výzkumem potvrdil například Zinnbauer et al. (1997).

Žaloudková (2001) vyzdvihuje fakt vícedimenzionální povahy religiozity, uvádí její tři dimenze (též z hlediska sociologie náboženství), které ovšem nejsou konečné a dále se dělí na subdimenze. Trojice dimenzí, z nichž ale první zmíněná zastává ústřední roli v konstruktu religiozity, jsou následující – víra v náboženskou (případně transcendentální) realitu, uznání morální normy a konečně dimenze vnější chování, charakter a způsob náboženské participace. Autorka článku též upozorňuje na problematičnost výzkumů religiozity, zejména na tendence k redukcionismu či naopak k rozšiřování obsahu daných dimenzí religiozity.

Kendler et al. (2003) zkoumal možný vliv různých dimenzí religiozity na psychické poruchy. Pomocí výzkumného souboru, jehož velikost byla v řádu tisíců probandů, bylo nakonec popsáno sedm faktorů či dimenzí religiozity – obecná religiozita, sociální

religiozita, zahrnutí Boha, odpuštění, Bůh jako soudce, velkorysost (respektive absence pomstychtivosti) a vděčnost.

1.3.3 Vývoj religiozity

Existuje několik psychologických teorií, které se zabývají psychickými aspekty vývoje religiozního přesvědčení i praktikování. Lze je rozdělit do dvou skupin – socializační a kognitivní teorie. Nejprve se zmíníme o Eriku Eriksonovi a jeho vlivné a známé teorii osmi stadií celoživotního vývoje s důrazem na religiozní vývoj, ačkoliv i tato teorie byla podrobena kritice. Je jí vytýkáno například maskulinní zaměření nebo kulturní podmíněnost. Eriksonova teorie zahrnuje působení prvků socializačních či kognitivních i na vývoj religiozity. Dále se zmíníme o kognitivní teorii Jamese Fowlera a také krátce o motivačně zaměřené teorii Fritze Osera či vývoji obrazu Boha. S religiozitou souvisí též prvky psychosociálního fungování jedince, výzkum na toto téma bude zmíněn na konci kapitoly (Říčan, 2007; Stríženec, 2006).

První stadium Eriksonovy teorie, stadium základní důvěry a naděje, se týká prvního roku života jedince. Zde by mělo dojít k vytvoření, zvnitřnění a zachování postoje základní důvěry, což z hlediska religiozity je podstatný motiv ve smyslu neochvějně důvěry v Boha (v kontextu ČCE) navzdory různým aktuálním nepříznivým okolnostem. Stadium první autonomie je období mezi prvním a třetím rokem, dítě si má osvojit v rámci řádu a pravidel života zdravou míru autonomie. Třetí stadium iniciativy pokrývá dobu předškolního věku a nese s sebou nebezpečí vytvoření hypertrofovaného svědomí, které jedinci brání v žádoucí iniciativě. Stadium snaživosti je spojené s mladším školním věkem. V tomto čase se dítě z hlediska religiozity vyvíjí harmonicky a přejímá danou věrouku a je aktivní v náboženské praxi osobní i interpersonální. Pokud je dítě konfrontováno s nesouladem věrouky a vědeckých školních poznatků, je schopno izolovaně přijmout obě množiny poznatků. Pubescence a adolescence jsou stadiem identity. Nyní je dospívající schopen abstraktního myšlení, charakteristická je existence různých pochybností a aktivního hledání – jedinec hledá odpovědi na zásadní otázky lidské existence, má tendenci se přiklánět k takovým odpovědím, které mají zřetelný obsah a určují jasný směr jeho budoucího životního směřování. Rituálně stvrzený slib příklonu k dané věrouce má pro pubescenta či adolescenta značný význam. V této souvislosti se v ČCE koná rituál tak zvané konfirmace, kdy dochází k symbolickému stvrzení křtu, který byl často proveden

v prvním roce života. Při konfirmaci se věřící rozhodne již svobodně a nezávisle, zda se chce i nadále hlásit ke své víře a k ČCE (Gruber, 2004; Říčan, 2007).

Mezi dvacátým a třicátým rokem se dle Eriksona nachází jedinec ve stadiu intimity, tehdy přenáší zkušeností získanou interpersonální hlubokou vztahovou blízkost i do kvalitativně odlišného vztahu s Bohem. Navazující stadium generativity je typické předáváním vlastní duchovní tradice pomocí vlastní osoby i širšího společenství věřících, předávání religiozity může probíhat různými způsoby a též bere ohled na dosažený psychický vývojový stupeň příjemce. Osmé stadium integrity uzavírá Eriksonovu teorii a upozorňuje na důležitost celostního pohledu stárnoucího jedince na dosavadní život či na vyrovnání a smíření se s minulostí. U člověka by tak měla převládnout moudrost nad zoufalstvím. Joan Eriksonová doplnila ještě deváté stadium, kde se mimo jiné vyjadřuje o tématu pokory a závislosti (Říčan, 2007).

Na Erika Eriksona navázali svými teoriemi žáci Jeana Piageta. James Fowler přišel se šesti stadii víry. Fowler postuluje následující stadia: intuitivně-projektivní víra, mysticko-doslovná víra, synteticko-konvenční víra, individuálně-reflexivní víra, spojující víra a konečně poslední stadium nazvané víra směřující k univerzalitě. Z hlediska našeho empirického výzkumu jsou nejvíce podnětné a relevantní tyto charakteristiky – ve stadiu individuálně-reflexivním jedinec kriticky přezkoumává dříve přijatý systém víry, z hlediska věku toto stadium odpovídá Eriksonovu stadiu identity. Dále ve fázi nazvané spojující víra, která je typická pro druhou polovinu života, je podstatná informace o charakteristické tendenci relativizovat dosavadní rozumové poznání toho, co člověka přesahuje a hledání jednoty navzdory vnímaným protikladům (Říčan, 2007).

Říčan (2007) dále informuje o koncepci náboženského úsudku autora Fritze Osera, který ji vytvořil společně s Paulem Gmünderem. Tato teorie má též jako Fowlerova šest stadií, lze najít i další podobnost obou teorií v tom, že do posledních stadií je poměrně těžké (či skoro nemožné) se svým religiózním vývojem dostat.

Na vývoj především křesťanské religiozity má vliv i obraz Boha, jak si ho daný věřící představuje, v jakém je s ním vztahu, co k Bohu pociťuje. Mezi neadekvátní představy lze zařadit například tyto – Bůh pro nouzové potřeby, Bůh-despota či Bůh-počítač. S vývojem obrazu Boha souvisí například teorie připoutání (attachment) či typ copingových strategií, které daný jedinec užívá (Halama, Adamová, Hatoková, & Stríženec, 2006).

1.3.4 Religiozita v souvislosti s dalšími konstrukty

Výzkumů religiozity v souvislosti s dalšími nejen psychologickými konstrukty bylo provedeno velké množství, závěry výzkumů jsou pochopitelně různé a někdy si zřetelně protiřečí. Pro ilustraci zde uvedeme dva výzkumy, které jsou relevantní tématu bakalářské práce. Wink a Dillon (2003) zkoumali na převážně protestantském (nekatolickém) výzkumném souboru jedinců v období pozdní dospělosti (dle vymezení autorů se jedná zhruba o věkové rozmezí mezi 67 až téměř 80 lety) vztahy mezi religiozitou, spiritualitou a aspekty psychosociálního fungování. Mimo jiné našli pozitivní korelace (některé byly velmi vysoce signifikantní) mezi religiozitou a následujícími konstrukty – životní pohodou (well-being), angažovaností v běžných denních záležitostech (zahrnuje například komunikaci s přáteli, pomoc přátelům či sousedům) a generativitou (nesobecký zájem o druhé, podporování blízkých). Zinnbauer et al. (1997) ve svém výzkumu religiozity a spirituality zjistili pozitivní korelace mezi religiozitou a například intrinsickým typem religiozity (religiozita je motivem sama o sobě), pokrytectvím, sebeobětováním se pro druhé či návštěvností bohoslužeb.

2 Českobratrská církev evangelická

V této kapitole se budeme zabývat v současnosti nejpočetnější protestantskou (nekatolickou) církví na území České republiky, kterou je Českobratrská církev evangelická. Při posledním Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2011 se k této církvi přihlásilo 51 858 lidí, avšak podle interních církevních statistik ČCE eviduje 89 332 členů (Českobratrská církev evangelická, 2012; Český statistický úřad, 2014).

Považujeme za nutné zmínit se v samostatné kapitole o církvi, jejíž členové a členky představují zkoumanou populaci našeho výzkumu. Zařazení této kapitoly by mělo pomoci komplexněji nahlédnout výstupy a empirické výsledky této diplomové práce, dále by mělo přispět u čtenáře k (hlubšímu) seznámení se s ČCE v širších souvislostech společensko-historických. Vycházíme též z doporučení profesora Jacoba A. Belzena, formulovaného v publikovaném článku o konsekvencích psychologického výzkumu spirituality. Zde pro empirické studie nezbytně požaduje zabývat se mimo jiné také celkovým prostředím zkoumaného jevu a získávat informace nejen z odborných zdrojů psychologických (Belzen, 2009).

2.1 Historické ideové kořeny vzniku ČCE

ČCE je církví křesťanskou, ideové kořeny jejího vzniku můžeme tedy nacházet již zhruba před 2 000 lety. V následujícím textu se však zaměříme na významné události a dějinné procesy, které se odehrály převážně v průběhu několika minulých století a položily stěžejní základy pro vznik námi studované církve. Jedná se především o českou husitskou reformaci v 15. století, evropskou reformaci v 16. století, protestantismus, Toleranční patent Josefa II. z roku 1781 a Protestantský patent císaře Františka Josefa I. z roku 1861, významný rok 1918, období komunistického režimu a konečně i rok 1989 a období po sametové revoluci (Otter & Veselý, 1992).

Stejně tak, jako bylo křesťanství od svého vzniku diferencovaným hnutím, nebyla i reformace jednotným názorovým monolitem. Reformace znamenala pokus o obnovu západního křesťanství, prvotně se jednalo o pokus tehdejší středověkou církev v úpadku proměnit, později už šlo o vytvoření církve nové. Úpadek církve se projevoval jejím zesvětštěním – tedy například existující korupcí uvnitř církve, prodáváním papežských odpustků, celkově odklonem od původního smyslu a poslání církve (Filipi, 2012; Otter & Veselý, 1992).

Reformace v českých zemích se vyznačovala větší razancí a neústupností ve srovnání s reformací evropskou, jejíž čelní představitelé byli například Martin Luther v Německu a Jan Kalvín či Ulrich Zwingli ve Švýcarsku. Dokladem neústupnosti a vážně myšlené a vyjádřené víry může být upálení Mistra Jana Husa i jeho následovníka Jeronýma Pražského. Za své veřejně artikulované názory, kritiku církve byli ochotni i zemřít (Otter & Veselý, 1992).

Tradice luterství a kalvinismu přispěla ke vzniku ČCE. Martin Luther, profesor biblických věd ve Wittenbergu, zahájil svým slavným činem (zveřejněním svých tezí) roku 1517 evropskou reformací. Luterské vyznání víry a chápání Bible je formulováno v Augsburské konfesi z roku 1530, ke které se hlásí ČCE (Filipi, 2012). Shrnutí vybraných zásadních poznatků Martina Luthera lze zjednodušeně vyjádřit následovně: člověk, který věří v Boha, je spasen pouze prostřednictvím víry v Ježíše Krista, Boží svobodné vůle a nepodmíněné milosti Boží, lidské zásluhy ani instituce církve v možnosti být spasen nehrají roli, Bible je věřícímu jediným zdrojem víry (Gruber, 2004).

Kalvinistické církve (označují se též jako reformované) mají svůj základní systém víry ukotvený v Druhé helvetské konfesi, ke které se ČCE hlásí též. Kalvinismus se vyznačuje důrazem na kázeň a nesobeckost věřících, strohostí výzdoby bohoslužebných prostor, úctou a respektem k Bibli (Novému i Starému zákonu) či – oproti luterské tradici – zájmem věřících o společenské a politické dění (Filipi, 2012).

Pro ČCE byl důležitý též vznik Jednoty bratrské, reformního hnutí z 15. století, které se odklonilo od tehdejší husitské církve. Jednota bratrská se proslavila svou čilou publikační činností – například vydáním Bible kralické v českém jazyce, tedy v jazyce srozumitelném pro širokou populaci. Nejznámější postavou se stal bezesporu její poslední biskup Jan Amos Komenský, který celosvětově rozšířil povědomí o české reformaci. Jeho písně (vedle písní novějšího či staršího data od kupříkladu Mistra Jana Husa, Martina Luthera, Jana Blahoslava, Jiřího Třanovského, Johanna Sebastiana Bacha, Georga Friedricha Händela či Jana Karafiáta), které jsou zařazeny v Evangelickém zpěvníku, se stále běžně zpívají při shromážděních v ČCE. Je to do jisté míry doklad stále živého odkazu historie (Otter & Veselý, 1992; Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1979).

Protestantismus je pojem, který sdružuje věroukou i praktikováním víry různorodé a dále se štěpící nekatolické církve, které začaly vznikat v prostoru západního křesťanství

v souvislosti s evropskou reformací přímo či nepřímo. Protestantskou církví je tedy i ČCE, která se k ideovému odkazu reformace hlásí, byť vznikla až ve 20. století (Filipi, 2012).

Profesor Pavel Filipi, emeritní děkan Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy, shrnuje čtyři obecné rysy protestantských církví. Za prvé: hierarchické uspořádání úřadů a funkcí v dané církvi je pouze věcí dohody, nemá zásadnější význam. Za druhé: Boží slovo a jeho zvěstování (tedy sdělování Boží nabídky spásy všem lidem, Božích záměrů a příběhů prostřednictvím toho, co je psáno v Bibli) má pro protestantské církve podstatný a neopomenutelný význam. Za třetí: struktura církve není elitářského charakteru, je budována zdola, jednotliví členové církve jsou voleni či delegováni demokratickým způsobem, působí v orgánech církve a podílejí se na rozhodování církve v jednotlivých záležitostech. Za čtvrté: protestantské církve se k dobovým otázkám sociálním, etickým či například politickým vyjadřují na základě předchozí porady, snaží se o aktuálnost a srozumitelnost. Diskurz členů na různá témata je brán v potaz a je typickým rysem protestantských církví (Brož, 2002; Filipi, 2008, 2012). Ke čtvrtému výše popsanému rysu je třeba dodat, že takováto vyjádření (například synodní rady, nejvyššího správního orgánu ČCE) nejsou pro členy ČCE závazná, mají pouze informativní a doporučující charakter. Synodní rada se v poslední době vyjádřila například k policejnímu zásahu v muslimských modlitebnách, k projevům rasismu v české společnosti či k záměru znovu postavit na Staroměstském náměstí v Praze mariánský sloup (ČCE, nedat.).

Od roku 1620 (bitva na Bílé Hoře) do roku 1781 byla v českých zemích velmi nepříznivá situace – označovaná jako protireformace – pro evangelíky, byť byly české země na počátku 17. století z 90 % evangelické. Římskokatolická církev byla jedinou povolenou církví, lidé nekatolického vyznání museli emigrovat (například Jan Amos Komenský), či přestoupit ke katolické víře (Otter & Veselý, 1992). Nekatolickému obyvatelstvu v českých zemích tehdy hrozilo mimo jiné následující: nucené veřejné práce, ztráta majetku, nucená emigrace či dokonce poprava nebo trest setnutí hlavy mečem. Tyto tresty se udělovaly například při odhalení uchovávání zakázaných knih či pořádání nepovolených bohoslužebných shromáždění (Melmuková-Šašecí, 2013).

Docentka Melmuková-Šašecí však pro celistvější a vyváženější historický obraz informuje zároveň o příkořích podobného rázu, které byly páčány kupříkladu radikálními husity. Též zmiňuje i antisemitské postoje slavného reformátora Martina Luthera (Melmuková-Šašecí, 2013).

13. října 1781 vydal Josef II. Toleranční patent (konečný text ustanoven až 20. října), přesněji řečeno více patentů. Rozdíly mezi obsahy patentů určené pro jednotlivé země habsburské monarchie byly znatelné. Toleranční patent představoval mezistupeň mezi brutálním útlakem nekatolíků v minulosti a plnou rovnoprávností v nedaleké budoucnosti. Císař Josef II. povolil existenci pouze dvěma protestantským (evangelickým) církvím, respektive vyznáním – augsburskému a helvetskému. Jednalo se o pouhé trpění těchto církví na území habsburské monarchie s mnoha omezeními, s nekatolíky bylo často nedůstojně zacházeno. Protestantský sbor (místně dané společenství věřících) mohl být ustanoven až po splnění pěti povinností – v daném místě muselo být minimálně 100 protestantských rodin (či 500 věřících), sbor musel disponovat povolením k výstavbě modlitebny, dále musel mít státem povoleného kazatele s povolením provozovat kazatelskou činnost, tomuto musel být sbor schopen zajistit plat. Bohoslužebná shromáždění se musela konat nenápadně a neveřejně v prosté modlitebně, která nesměla mít věže, zvony či vchod z ulice. Přes všechny útrapy a strasti se do konce vlády Josefa II. přihlásilo k tolerovaným protestantským církvím v Čechách a na Moravě téměř 80 000 lidí (zhruba 60 000 k helvetskému vyznání a asi 20 000 k vyznání augsburskému) (Melmuková-Šašecí, 2013; Otter & Veselý, 1992).

Roku 1861 vydal císař František Josef I. Protestantský patent, kterým definitivně zrovnoprávnil dvě státem uznané evangelické církve s Římskokatolickou církví. Tento patent zaručil evangelickým církvím svobodu a samostatnost, již mohli své náboženství vykonávat veřejně. V důsledku zmíněného patentu došlo například k rozvoji evangelického církevního tisku, rozvinula se činnost spolková a sociální – byly založeny školské ústavy, sirotčince či vzdělávací spolky, některé z nich (byť pod pozměněným jménem) stále existují a vykazují čilou aktivitu v naší společnosti – např. Diakonie ČCE (Fialová, 2008).

2.2 Vznik ČCE a její historický vývoj v 20. století

Roku 1918 vznikla rozhodnutím generálního sněmu obou církví Českobratrská církev evangelická, došlo tedy ke spojení dvou protestantských církví – evangelické církve augsburského vyznání (luterská tradice, asi 34 000 členů) a evangelické církve helvetského vyznání (kalvinistická tradice). Z názvu církve je patrný vědomý odkaz na reformaci. Ke sloučené církvi se připojily všechny sbory původních dvou církví, přičemž sborů helvetského vyznání byla valná většina (asi 126 000 členů), povaha církve má tedy převažující kalvinistický ráz. Původně byl přijat oficiální název Evangelická církev

bratrská, roku 1919 byl schválen nynější název církve. Symbolem ČCE je kalich stojící na Bibli. ČCE se od roku 1945 hlásí ke čtyřem konfesím (vyznání víry) – České z roku 1575, Bratrské z roku 1662, Augsburské a Druhé helvetské, tímto je vyjádřeno sepětí s historickými ideovými kořeny, které jsme popsali výše (Fialová, 2008; Filipi, 2012; Otter & Veselý, 1992).

V období Československa zaznamenala ČCE silný všestranný rozvoj. Církev zřídila instituce pro své organizační a hmotné zabezpečení, začala rozvíjet styky s českými i zahraničními církvemi, zvýšila se činnost v oblasti školské a sociální. Práce s dětmi a mládeží mohla v církvi sílit. Došlo k nárůstu počtu sborů a členů církve. V roce 1921 byl počet členů 161 000, o devět let později počet stoupl na 260 279 členů. V roce 1930 proběhla první veřejná debata o možnosti, aby i ženy mohly vykonávat farářské povolání (Fialová, 2008).

Protektorát Čechy a Morava neposkytoval příznivé podmínky ani pro ČCE. Kontrola a perzekuce znesnadňovali existenci církevních aktivit, například v oblasti školství, financování či vydávání církevního tisku. Někteří členové církve a duchovní byli zabití například při pomoci parašutistům, kteří spáchali atentát na říšského protektora Reinharda Heydricha (Fialová, 2008).

Období komunismu od roku 1948 do roku 1989 znamenalo obecně pro církve dobu dlouhodobého ohrožení a šikany ze strany státní moci, byť tehdejší ústava zákonně zajišťovala náboženskou svobodu. Komunistický státní aparát pečlivě a neúnavně dohlížel na jejich činnost pomocí Státního úřadu pro věci církevní. Komunističtí církevní tajemníci rozhodovali v dané obci o jakékoliv sebemenší církevní aktivitě. Pro vykonávání povolání faráře byl nutný státní souhlas k duchovenské činnosti, dětem farářů byl často zabráněn přístup k vyššímu vzdělání. Stát převzal do své správy mnohé objekty ČCE, tím byla znemožněna sociální činnost církve (Fialová, 2008; Otter & Veselý, 1992).

Nebezpečnost tehdejší doby (zvláště pro členy/členky církve či nekomunisty) může být ilustrována justiční vraždou JUDr. Milady Horákové, která byla členkou ČCE. Na politický vývoj po srpnu roku 1968 reagoval člen ČCE Jan Palach veřejným sebeupálením, pohřební shromáždění vedl českobratrský farář (a porevoluční děkan Evangelické teologické fakulty) Jakub S. Trojan. Někteří členy ČCE tedy jak vidno nenechával stav společnosti v tomto období apatickým, o čemž svědčí i fakt, že mezi prvními signatáři Charty 77 bylo několik členů námi studované církve. Počet členů ČCE v roce 1950 dosahoval asi 344 000, poté byl kontinuální úbytek členů, v roce 1990 už počet čítal jen asi 180 600 členů dle církevních statistik (Fialová, 2008; Otter & Veselý, 1992).

2.3 ČCE a její působení ve společnosti od roku 1989 do současnosti

Doba po pádu komunismu v roce 1989 až do dnešních dní přinesla ČCE mnoho pozitiv i výzev, velmi podstatné bylo získání svobodné existence církve a neomezování praktikování víry. Pro objektivnější zhodnocení tohoto krátkého období však chybí nutný časový odstup od událostí (Fialová, 2008).

ČCE je právně uznanou církví dle zákona č. 3/2002 Sbírky o církvích a náboženských společnostech. Od sametové revoluce do dneška ČCE mimo jiné rozvíjí ekumenické (snaha o sblížení a spolupráci napříč křesťanskými církvemi) kontakty, působí například ve Vězeňské duchovenské péči, Armádě České republiky, školství, rozvíjí publikační činnost pomocí svého nakladatelství Kalich, věnuje se práci sociální a charitativní. Diakonie ČCE je druhou největší neziskovou organizací v České republice, ve více jak 110 zařízeních poskytuje pečovatelské služby, chráněné bydlení, hospicové či nízkoprahové služby. ČCE ovlivňuje dění nejen v České republice, děje se tak například jejím členstvím v mezinárodních organizacích, konkrétně jde o Světovou radu církví, Světový svaz reformovaných církví či Společenství evangelických církví v Evropě. (Diakonie Českobratrské církve evangelické, 2014a, 2014b; Fialová, 2008; Filipi, 2008).

Řada členů a členek námi studované církve byla či je výraznými společenskými osobnostmi či autoritami ve svém oboru. Na prvním místě můžeme zmínit Tomáše Garrigue Masaryka, který vstoupil roku 1880 do evangelické církve helvetského vyznání (Fialová, 2008). Kolaříková (1994) studovala poměrně specifickou náboženskost Masaryka a s použitím rámce teorie Gordona Allporta, z které též vycházíme v této bakalářské práci, dospěla ke zjištění, že Masaryk vykazoval znaky intrinsického typu religiozity, což se projevuje mimo jiné harmonickým souladem vyznávané víry a každodenního života jedince.

Mezi další výrazné osobnosti ČCE patřil zajisté teolog, profesor Josef Lukl Hromádka, který působil i na dvou univerzitách v USA (Brož, 2002). Dále profesor Josef Bohumil Souček, mimo jiné iniciátor ekumenického překladu Bible (Josef Bohumil Souček, nedat.), profesor Jan Heller (Heller, 2009) či profesor Jan Milíč Lochman, teolog a dvakrát po sobě zvolený rektor Univerzity v Basileji (Lochman, 2000). Významným žijícím členem ČCE je například profesor Petr Pokorný, který pedagogicky působil na univerzitách v Evropě i ve Spojených státech amerických, byl činný v Centru biblických studií Akademie věd České republiky (Pokorný, 2012).

Dana Krejčířová (osobní sdělení, 15. 11. 2014) připomenula, že „v *psychologické obci naší země byli ceněnými odborníky kupříkladu profesor Josef Langmeier či profesor Zdeněk Matějček, oba členové ČCE. Mezi žijícími členy ČCE můžeme jmenovat následující psychology: profesorové Jaro Křivohlavý, Pavel Řičan, docent Karel Balcar či doktorka Dana Krejčířová*“. Toto sdělení musíme aktualizovat – profesor Jaro Křivohlavý 27. prosince 2014 ve věku 89 let zemřel (Kejř, 2015).

2.4 Vybrané aspekty zřízení a fungování ČCE

ČCE disponuje jasně definovaným církevním zřízením se zřetelně vyjádřenými řády, které se týkají například členství v církvi, sborového života či hospodaření církevních sborů. Základ a zdroje pro tato organizační ustanovení ČCE spatřuje v Písmu svatém. Činnost námi studované církve má podle jejího církevního zřízení, kde je aplikován demokratický styl rozhodování a fungování církve, probíhat v souladu s ústavou a státními zákony (Brož, 1984). ČCE od svého vzniku v roce 1918 uplatňuje organizační princip presbyterně-synodního zřízení ve třech stupních. Prvním stupněm je farní sbor v dané obci, ČCE má v současnosti zhruba 260 sborů a přibližně stejný počet farářů a farářek, v ČCE mohou vykonávat kazatelské povolání též ženy, kazatelé i kazatelky mohou vstoupit do manželství a mít rodiny. Sbor je společenstvím věřících, v čele sboru je volené a různě početně velké staršovstvo (neboli presbyteři), jedná se o správní orgán. Farář či farářka sboru je součástí staršovstva. Předsedou staršovstva je volený kurátor. Druhý stupeň představuje seniorát, tedy určitý počet sborů v dané geografické oblasti. ČCE má v současnosti 14 seniorátů. Každý seniorát je řízen a spravován podle jasně definovaných pravidel. Třetí stupeň představuje povšechný sbor, tím je myšlena celá církev. Synodní rada (tři duchovní a tři laici) je nejvyšším správním orgánem ČCE, v čele synodní rady stojí synodní senior (v současné době Mgr. Joel Ruml) spolu se synodním kurátorem. Synod je nejvyšším církevním zákonodárným a řídicím orgánem, jako kolektivní orgán volí synodní radu a rozhoduje například o podstatných otázkách ČCE, avšak na základě znalosti předem vyžádaných postojů a stanovisek jednotlivých seniorátních shromáždění, též všechna staršovstva jsou informována a požádána o vyjádření. (Brož, 1984; ČCE, 2012; Gruber, 2004)

2.5 Vybrané aspekty věrouky ČCE a praxe víry v ČCE

System víry námi studované církve je popsán v knize *Zásady ČCE* a v různých katechismech, což jsou příručky základních věroučných pravd, ovšem nikoliv pravd absolutních a jediných správných. Tyto příručky vznikají po společné poradě a diskuzi duchovních i členů ČCE bez teologického vysokoškolského vzdělání (Filipi, 2008; Hromádka, 1968). Gruber (2004) například ve svém katechismu pojednává o náboženství, víře, Bibli, církvi, ale také o manželství, rodině či politice.

„Za jediné pravidlo víry a života uznává Českobratrská církev evangelická Slovo Boží v Ježíši Kristu zjevené a v Písmech svatých Starého i Nového zákona dosvědčené“ (Brož, 1984, 3). Vírou je myšlen vztah lásky, důvěry a úcty k Bohu, víra je přijímána jako dar, křesťan nemá víru používat jen jako pomoc a útěchu v čase nesnází, naopak se má a může z víry radovat a prožívat naději, že smrtí existence člověka nekončí. Víra je celoživotní proces, neznamenaá jednorázové přijetí pouček, naopak znamená neustálé hledání významu jednotlivých poselství, které křesťanům prostřednictvím Bible zanechal Bůh, pochybnosti tedy k víře neodmyslitelně patří. Víru je vhodné prožívat ve společenství věřících, tedy v místně daném sboru či obecně v rámci celé církve (Gruber, 2004).

Daný sbor ČCE poskytuje množství aktivit v pracovní dny i jindy – jedná se například o vyučování náboženství pro různé věkové kategorie – od předškolních dětí až po dospělé a seniory. Kupříkladu sbor ČCE v Chrudimi má pravidelně tato setkání – biblická hodina pro dospělé, sborový zpěv, dámský klub, setkání staršovstva či setkání mládeže (Sbor ČCE Chrudim, nedat.). V každém sboru ČCE probíhají v neděli bohoslužby, je tedy zvěstováno Slovo Boží. Při bohoslužbách v typicky střídme a neokázale zařízeném kostele má farář či farářka kázání na určitý oddíl textu z Bible, shromáždění společně zpívá písně, jsou vyslovovány modlitby, sbor je v rámci tak zvaných ohlášení informován o plánovaných aktivitách sboru či o zprávách z celé církve i společnosti, dle potřeby jsou vysluhovány svátosti, ČCE uznává svátosti dvě – křest a Večeři Páně (Gruber, 2004). Svátost je obřad, kterým je věřící ujištěn o Boží milosti, o spojení s Kristem i ostatními křesťany. Křtem je daný člověk přijat do společenství církve a daného sboru, nejdůležitější však je pro věřícího ujištění, že je přijat jednou provždy Bohem v Ježíši Kristu. Večeře Páně je slavnost smíření lidí s Bohem i smíření mezi lidmi navzájem, lidé při tomto rituálu pijí víno a jí chléb na znamení a připomenutí oběti Ježíše Krista na kříži, k této slavnosti jsou zváni pokřtění křesťané, tedy nejen členové ČCE (Filipi, 2008; Gruber, 2004).

Modlitba je rozhovorem s Bohem. Není zde primárně potřeba prostředníků ve smyslu nějaké instituce či jiných lidí, je to přímý kontakt na ose člověk – Bůh. V modlitbě není třeba nic předstírat, je zde prostor s Bohem sdílet radosti i strasti života. V modlitbě se často chválí Bůh a jsou mu projevovány díky, často se vyznávají v modlitbě viny člověka, prosí se za odpuštění. To vše se může dít naučenými slovy nebo spontánně v jakýkoliv čas. V církevní praxi se často setkáváme se společnou modlitbou s jasně daným textem (například modlitba Otče náš), která je vyslovována v průběhu shromáždění (například v rámci každé nedělní bohoslužby) všemi přítomnými věřícími. Osobní modlitba nemá však menšího významu než modlitba společná a měla by být denní součástí náboženské praxe každého věřícího. Společně vyslovovaná modlitba může posilovat vzájemnost věřících, osobní tichá modlitba zvýrazňuje intimní vztah člověka k Bohu (Gruber, 2004).

3 Religiozita a spiritualita v českých zemích

V této kapitole se krátce zaměříme především na nedávný vývoj i nynější stav religiozity a spirituality v české společnosti, časově se jedná o období od zlomového roku 1989 do dnešních dní. K popisu budeme využívat převážně zdroje z oblasti sociologie náboženství, neboť psychologie náboženství v naší zemi relevantní informace k tématu této kapitoly dosud téměř neposkytla.

Sametová revoluce znamenala výraznou změnu pro naši společnost jako celek, tudíž i pro její religiozitu a spiritualitu. V prvotní atmosféře otevřenosti a tolerantnosti po listopadu 1989 byl poměrně značný zájem o náboženství, respektive o duchovní otázky v životě jedince, toto období (obvyklé po velkých sociálních či politických změnách ve společnosti) však zhruba za dva roky postupně ustoupilo a zájem většiny společnosti se upnul k ekonomickým otázkám (Lužný, 1998).

3.1 Základní trendy vývoje religiozity a spirituality na našem území

V naší společnosti můžeme sledovat několik vývojových trendů vzhledem k náboženství. Lužný (1998) zmiňuje obecný proces sekularizace, který v sobě zahrnuje proces odcírkevnění i proces pluralizace náboženského života, který (poněkud paradoxně vzhledem k obsahu a účelu sekularizace) přispívá k rozvoji nových náboženských uskupení. Dále autor předpovídá v budoucnu možný proces deprivatizace náboženství v České republice. Naopak Hamplová (2013) zmiňuje v naší společnosti trend privatizace náboženství, který souvisí s fenoménem odcírkevnění, obecně se tedy náboženská praxe přesunuje do soukromé sféry. V souladu s privatizací lze v naší společnosti sledovat zřejmý nezájem o organizované a institucionalizované náboženství a o členství v tradičních církvích, kořeny tohoto odklonu mohou spočívat v historické či ekonomické oblasti.

Václavík (2010) odmítá odvozovat zdroje českého sekularismu od historického vlivu husitství či od katolicismu, zdroje sekularizace české společnosti spatřuje ve specificky rychlém procesu modernizace společně s náboženskou jednotvárnou scénou od 19. století. Postupně se tedy vyvíjel vztah k církvím, od formálního vztahu přes lhostejnost až k vyložené nedůvěře, kterou můžeme dokumentovat v současné pozdně moderní společnosti.

Proces odcírkevnění znamená odklon od zavedených církví, dochází ke změně postavení velkých církví ve společnosti, většinová veřejnost spatřuje zásadní význam církví v působení v charitativní oblasti a oblasti ochrany památek. Odklon od církví se

projevuje sníženou potřebou či úplnou ztrátou afiliace jedinců k dané tradiční církvi, neochotou přispívat finančně na chod církve či uznávat církevní autority, návštěvnost bohoslužebných shromáždění klesá a může docházet též k tomu, že členové dané církve se zapojují také do aktivit, které jsou pořádány nejen jejich vlastní denominací – tento jev je ale v České republice podporován samotnými církvemi v podobě ekumenismu, o kterém jsme se již zmínili v kapitole o ČCE. Ekumenismus má posílit prostřednictvím mezicírkevního dialogu vztahy mezi jednotlivými denominacemi i jejich věřícími (Jandourek, 2009; Lužný, 1998). Pokorný (2004) ve svém článku referuje o ekumenických možnostech a aktivitách, které pořádá například Česká křesťanská akademie. Zmiňuje ovšem i určitou překážku v navazování vztahů mezi Římskokatolickou církví a ostatními denominacemi, konkrétně Pokorný hovoří o odmítnutí závěrů Druhého vatikánského koncilu (tedy závěrů vesměs pro snahy ekumenické) ze strany Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

Pluralizace náboženského života je umožněna demokratickým moderním státem, v kterém je uskutečňována existence mnoha církví, náboženských společností či nových náboženských hnutí (označované někdy jako sekty, což je ovšem termín s výraznou negativní konotací v našem prostoru) – dochází tedy k rozvoji nejen těch církví a náboženských společností, které jsou uznané dle daných zákonů státu (Lužný, 1998).

Jandourek (2009) dodává, že v moderní společnosti k sekularizaci přispívá též jev urbanizace, který znesnadňuje dříve užívanou náboženskou socializaci dětí a do života obecně vnáší prvek soběstačnosti a spolehnutí se na rozum, což jedince vzdaluje od každodenního spoléhání se na Boží řízení.

Zmínili jsme obecné trendy ve společnosti, které působí na vztah jedince k religiozitě či spiritualitě. Z psychologického pohledu na tento vztah má významný vliv prvek motivace. Říčan a Vojtíšek (1999) se zamýšlejí nad motivací jedinců, kteří pociťují afiliaci k danému duchovnímu proudu či hnutí. Autoři nabízí šest možných motivů – specificky náboženská motivace, motiv silných zážitků, potřeba společenství, touha po černobílém obrazu světa, nalezení smyslu života a konečně potřeba změny. Podle daných motivů tak jedinec volí konkrétní duchovní společenství, které mu jeho potřeby (například potřebu mystických zážitků, potřebu sounáležitosti se skupinou či potřebu vlastní výjimečnosti a důležitosti) dostatečně saturuje.

3.2 Stav religiozity a spirituality české společnosti

Říčan a Vojtíšek (1999) na přelomu tisíciletí popisují českou náboženskou scénu, která je podle autorů srovnatelná se situací v dalších demokratických západních státech. V České republice působí mimo tradičních církví i jiná náboženská uskupení, jejichž vznik je determinován nově vzniklou možností svobodně vyznávat svou víru. Autoři popisují tři specifické znaky, které se týkají religiozity a spirituality na našem území – jde o již výše zmiňovaný odklon od tradičních církví a sekularizaci, ale též o silné tendence k implicitnímu náboženství. Poslední zmiňovaný jev lze označit za určitou životní filosofii, která se nepřiznává ke konkrétnímu náboženství a kde náboženské prvky jsou skryté či vědomě nepřiznané. Mezi netradiční náboženská uskupení, působící na našem území, autoři zmiňují například Křesťanské společenství, Svědky Jehovovy či esoterické hnutí New Age. Společně s hinduistickými či buddhistickými směry výše zmíněná uskupení disponují poměrně malou členskou základnou a podle autorů článku nemají zásadní vliv na naši společnost například už kvůli jejich samotné povaze, v které je zdůrazňováno elitářství či utajování dané nauky.

Nešpor (2010) ve svém článku nabízí rozdělení české náboženské scény na tři, respektive čtyři ne zcela izolovaně působící skupiny. První skupinou je množina věřících, kteří se hlásí k tradičním církvím, druhou skupinu tvoří členové New Age, třetí skupina pokrývá množinu přesvědčených ateistů. Čtvrtá skupina je tvořena jedinci, kteří mají neutrální vztah k religiozitě či spiritualitě, mohli bychom je označit za agnostiky, kteří zastávají postoj, že existenci či neexistenci transcendentna nelze potvrdit, ale ani vyvrátit. Autor dále poukazuje na fakt úbytku členů tradičních církví, což mimo jiné zdůvodňuje mortalitou členů církví z vyšších věkových kohort. Dále poukazuje na dvě početně srovnatelné skupiny – jde o pravidelné návštěvníky bohoslužeb a aktivní zájemce o posvátno.

Často zkoumaným znakem je důvěra obyvatel k církvím. Václavík (2010) na základě svého bádání upozorňuje na nedůvěru k náboženským institucím, kterou lze sledovat již od konce 19. století. Autor avšak dále poukazuje na pozitivní vnímání církví společností na začátku 90. let 20. století, které postupně začalo klesat. Nedůvěra k církevním institucím však neimplikuje ateistický postoj většinové české populace. Naopak, množství lidí, kteří se v České republice hlásí jednoznačně k ateismu (tedy k odmítání jakéhokoliv transcendentna, nejen Boha), je z hlediska relativní četnosti srovnatelný s ostatními státy Evropy. Dle cenzu v roce 2011 se v České republice 1058

osob přihlásilo k ateismu (ČSÚ, 2014). Hamplová (2013) dodává, že sice obyvatelé v České republice vykazují velmi nízkou důvěru v církevní instituce, nutné je ale mít na zřeteli, že slovo důvěra má v různých zemích různou konotaci, která může ovlivnit výsledky v daných zemích a pak může do jisté míry působit jako intervenující proměnná při mezistátním srovnávání.

Při studiu stavu religiozity a spirituality v české společnosti Václavík (2010) upozorňuje na trend vytváření menších společenství, kde je intenzivně praktikována nejen víra daného útvaru věřících, ale dochází i ke sdílení například každodenních starostí, které v psychologii známe pod anglickým označením daily hassles. V souladu s obecně nízkou vzdělanostní úrovní naší společnosti na poli obecné i speciální religionistiky Václavík dále upozorňuje na fakt, že termín církev je obecně u nás vnímán pouze v zastoupení církve Římskokatolické, vzniká tak téměř dojem jediné církve, která působí na našem území.

Zejména z hlediska budoucího vývoje stavu religiozity a spirituality v české společnosti je nutné připomenout, že již prvního ledna roku 2013 nabyl účinnosti (kromě paragrafu číslo 13) zákon číslo 482/2012 Sbírky o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, který zásadně mění vztah státu a církví společně s náboženskými společnostmi. Zákon poskytuje možnost nejen restitucí církevního majetku, ale též jasně stanovuje odluku státu od církví, od roku 2030 nebudou církve vůbec dotovány státem a budou se muset stát finančně soběstačnými, pokud budou chtít dále existovat.

3.3 Víra v české společnosti

Jako stručná a výstižná charakteristika naší společnosti nám poslouží následující dvě věty v částečně nadneseném smyslu. „*Češi se někdy označují za „nejateističtější národ světa“, ale jak naše kniha naznačuje, nic nemůže být vzdálenější pravdě. Češi by se spíš mohli zařadit mezi „jeden z nejpověřivějších národů světa“ nebo přinejmenším Evropy*“ (Hamplová, 2013, 136).

Česká společnost vykazuje vysokou míru víry v nadpřirozeno, z psychologického pohledu by se tedy jednalo především o zvýšenou míru spirituality české společnosti na rozdíl od její religiozity, sociologie náboženství má ovšem poněkud odlišnou terminologii, kterou jsme zmínili v první kapitole. Připomeňme, že pod pojmem religiozita – v pojetí námi citované autorky – je zahrnována nejen možná afiliace k dané církvi, ale též i představa jedince o nadpřirozenu (Hamplová, 2013).

Většina naší společnosti nevěří v Boha, zájem o určitý typ spirituality však dokládají následující zjištěná čísla. Více než 60 procent obyvatel věří ve schopnosti léčitelů, zhruba 40 procent občanů našeho státu věří v moc horoskopů, víra v magické jevy v naší společnosti jasně dominuje před vírou v křesťanské prvky či prvky východního náboženství. Tímto je dokumentována nesporná rozšířenost, ale i stabilita víry v nadpřirozeno či magii na našem území. Co se týká rozdílnosti mezi muži a ženami v České republice, zřetelně se ukazuje, že ženy jsou všeobecně více religiózní ve všech zkoumaných parametrech oproti mužům (Hamplová, 2013).

3.4 Institucionalizovaná religiozita z pohledu statistických údajů

Protože za dob komunismu byla otázka ohledně náboženské příslušnosti v cenzech zrušena, máme údaje z cenzů z roku 1950 a pak až z roku 1991, 2001 a 2011, případně data z dalších výzkumů nejen naší náboženské scény. Cenzus v roce 2011 byl výjimečný mimo jiné tím, že poprvé umožnil obyvatelům označit odpověď, že se považují za věřícího bez církevní příslušnosti, tuto možnost zvolilo 7 procent naší populace. Jako osoba bez víry se v roce 2011 označilo více než 3 500 000 obyvatel, což je zhruba o 2 500 000 méně než v roce 2001 (ČSÚ, 2014; Hamplová, 2013).

Interní statistiky ČCE uvádí počet seniorátů, sborů i počet členů od roku 1921. Zaměříme se zde na počet členů, který se ovšem odlišuje od dat Českého statistického úřadu. Do roku 1950 počet členů ČCE postupně stoupal, v dalších letech až do dnešních dní se počet členů kontinuálně snižuje. V roce 1950 byl počet členů 344 073 (podle dat ČSÚ 401 729 členů), v roce 1990 byl počet již jen 180 641 (podle dat ČSÚ v roce 1991 přesně 203 996 členů), v roce 2000 klesl na 128 482 a o sedm let později počet členů činil 102 166, poslední známé číslo počtu členů dle interních statistik ČCE je rovno 89 332 (podle dat ČSÚ z roku 2011 je počet členů roven 51 858). Více než 40 procent členů ČCE je situováno ve Zlínském, Jihomoravském kraji a v Praze. ČCE se vyznačuje v porovnání s ostatními církvemi nadprůměrnou vzdělaností svých členů, téměř 22 procent z členů ČCE má dosažené vysokoškolské vzdělání (ČCE, 2012; ČSÚ, 2014, nedat.; Fialová, 2008).

ČCE zaznamenala mezi roky 2001 a 2011 největší úbytek členů ve věkové skupině 50–59 let, kde za 10 let ubylo více než 16 000 členů, ve starších věkových skupinách ubylo námi studované církvi srovnatelné množství členů. Celkově se tedy k ČCE hlásí asi 0,5 procenta obyvatel České republiky. Největší církví v České republice je Římskokatolická

církve, která mezi lety 2001 a 2011 ztratila více jak 1 500 000 svých členů. V roce 2011 tedy byl zhruba každý desátý obyvatel naší země členem této církve. Třetí nejpočetnější církví na našem území je Církev československá husitská, která v roce 2011 dle cenzu disponovala zhruba 39 000 členy, mezi roky 2001 a 2011 přišla bezmála o 60 000 členů. (ČSÚ, 2014).

Církvemi či náboženskými společnostmi, které zaznamenaly od roku 1989 naopak zvýšení členské základny, jsou například tyto: Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, Pravoslavná církev, Církev bratrská, Křesťanské sbory či Apoštolská církev (Hamplová, 2013).

Hamplová (2013) uvádí, že jako nejpřesnější měřítko institucionalizované religiozity se v sociologii náboženství používá návštěvnost bohoslužeb (ačkoliv i zde může působit rozdílná motivace k návštěvě kostela či modlitebny), nikoliv deklarace samotného jedince, k jaké církvi se hlásí. V České republice od roku 1992 do roku 2008 byla zjištěna sice nízká, ale téměř stále stejná úroveň návštěvnosti bohoslužeb, jedná se zhruba o deseti procentní návštěvnost.

Určitý metodologický nedostatek při zjišťování návštěvnosti bohoslužeb můžeme spatřovat na následujícím příkladu. Některé protestantské církve (včetně námi zkoumané) mají bohoslužby pravidelně (až na výjimky) pouze jednou týdně v neděli (na rozdíl od každodenních mší u Římskokatolické církve), členové těchto církví tak přirozeně nemohou označit případnou kolonku (která zastupuje možnost nejvíce frekventované návštěvnosti bohoslužeb) v dotazníku, že navštěvují bohoslužby vícekrát za týden, ačkoliv jejich návštěvnost bohoslužeb je teoreticky nejvyšší možná.

4 Religiozita a spiritualita podle Gordona Allporta a Daniela Batsona

V této kapitole představíme autory dvou dotazníků a jejich teoretické koncepce. Dotazníky jsme použili k výzkumu náboženské orientace u členů a členek ČCE. Jak bude z této kapitoly patrné, náboženskou orientací je myšlena religiozita, která sestává z extrinsické a intrinsické motivace a dimenze hledání (quest). Pojem religiozita byl obsáhleji vysvětlen v první kapitole, nyní budou tři prvky religiozity konkrétně vysvětleny dle teorií autorů použitých výzkumných metod.

Zmíněné dotazníky byly administrovány v České republice s největší pravděpodobností vůbec poprvé, ačkoliv v zahraničí – jak zde dokládáme – byly ve výzkumných studiích velmi často použity. Na konci kapitoly uvedeme čtenáře krátce do problematiky měření religiozity a spirituality.

4.1 Gordon Willard Allport a jeho odkaz psychologii

Gordon W. Allport se narodil v roce 1897, zemřel v roce 1967. Byl významným americkým humanistickým psychologem, několik desetiletí působil pedagogicky na Harvardově univerzitě. Zabýval se především psychologií osobnosti a sociální psychologií, ale i psychologií náboženství. V psychologii je známý kupříkladu jeho termín funkční autonomie motivu či jeho definice osobnosti, Allport je autorem několika metod idiografického výzkumu, přispěl tedy i do oblasti psychologické kvalitativní metodologie. Gordon Allport získal mnoho ocenění, ovlivnil vývoj psychologie jako vědeckého oboru a mimo jiné působil svého času jako prezident Americké psychologické asociace (Hall, Lindzey, Loehlin, & Manosevitz, 2002).

Allport byl zařazen mezi 100 nejvýznamnějších psychologů 20. století. Kritérií pro toto zařazení bylo několik – tři kritéria kvantitativní a tři kvalitativní. Celkově se Allport umístil na 11. místě, na vyšších příčkách byli umístěni například Abraham Maslow, Carl Rogers, Sigmund Freud či Jean Piaget. Jako celkově nejvýznamnější psycholog 20. století byl dle kritérií shledán Burrhus Frederic Skinner (Haggbloom et al., 2002).

Fuller (2008) dodává, že přístup Allporta byl eklektický, deskriptivní a též fenomenologický. Kritici Allporta namítají, že jeho přístup ke zralé religiozitě byl příliš rozumový a optimisticky zaměřený. Gordon Allport vycházel mimo jiné z teorie učení a z poznatků psychoanalýzy a snažil se svým přístupem o jejich doplnění a vytvoření tak logicky koherentní teorie. Též kladl důraz na individualitu a individualismus – například při charakterizování znaků jím formulované zralé religiozity. Dále zdůrazňoval aktivní

a uvědomovaný podíl jedince při formování jeho vlastní religiozity, opět zdůrazňoval prvek motivace.

Vlivnost Allportova konceptu intrinsické a extrinsické religiózní motivace potvrzuje existence velkého množství výzkumů. Byl kupříkladu zkoumán vztah mezi intrinsickým typem religiózní motivace a subjektivním pocitem životní pohody (subjective well-being), v zájmu pozornosti byl též vztah mezi intrinsickou dimenzí a postoji ke smrti. Byly zkoumány interkulturní rozdíly ve třech dimenzích religiozity (extrinsická, intrinsická motivace a dimenze hledání). Výzkumníci se též zaměřili na výzkum vztahu mezi intrinsickou a extrinsickou religiózní motivací a odpuštěním či sociálním tlakem nebo vztahem těchto dvou dimenzí religiozity a deprese (Byrd, Hageman, & Isle, 2007; Clements, 1998; Flere, Edwards, & Klanjsek, 2008; Genia & Shaw, 1991; Gordon et al., 2008).

4.2 Religiozita dle starší koncepce Gordona W. Allporta

Allport ve své knize *Jedinec a jeho náboženství* z roku 1950 zdůrazňuje, že se zabývá vývojem religiozity u normální a zralé osobnosti, nikoliv religiozitou, která je u daného jedince spojena s určitou mírou psychopatologie. Allport zdůrazňuje interindividuální odlišnost subjektivních religiózních postojů a též značnou rozmanitost fenoménu náboženství, proto autor inklinuje k idiografickému zkoumání, o čemž napovídá i samotný název jeho knihy, která znamenala důležitý mezník v historii psychologie náboženství (Allport, 1950).

Allport popisuje tři obecné znaky dospělé či lépe řečeno zralé osobnosti – expandující Self, objektivizující Self a sjednocující Self. Expandující Self se vyznačuje rozšiřováním zájmů, objektivizující Self je charakterizované schopností vzhledu jedince, reflexe jeho vlastního života či přítomností smyslu pro humor. Sjednocující Self má integrační funkci. Allport dodává, že ne každá zralá osobnost (myšleno dle výše popsaných kritérií, nikoliv dle chronologického věku) musí nutně utvářet sentiment, který je charakteru náboženského, neboť zralá osobnost má možnost přijmout mnoho jiných typů sentimentu, které se mu nabízí například ve formě umění či určité životní filosofie. Allport užívá termín sentiment, který je možno chápat jako synonymum slov zájem o něco, životní postoj či systém určitých přesvědčení, které se vztahují například k náboženství. Sentiment pojímá jako určitý uspořádaný celek či systém pocitů a myšlenek, které se vztahují k nějakému objektu, subjektu či hodnotě. Může se tedy jednat o vztahování se k věcné, ale

i ryze abstraktní entitě. Sentiment se neustále vyvíjí. Zralý náboženský sentiment je určitá tendence reagovat specifickým způsobem na věci a hodnoty, které jsou pro daného jedince ústřední či nejdůležitější v jeho životě (Allport, 1950).

Allport definoval šest znaků zralého náboženského sentimentu (či zralé religiozity), které mohou sloužit i k odlišení od religiozity nezdravé v autorově pojetí. Soubor šesti znaků tedy sestává z následujícího výčtu – důkladná diferenciacie, dynamický charakter (respektive funkčně autonomní charakter), morální důslednost, všestrannost či komplexnost, integrální a heuristická povaha (Allport, 1950).

Znak důkladné diferenciacie znamená, že jedinec dokáže rozlišovat mezi pozitivními a negativními aspekty jím vyznávaného systému víry, ať už se jedná o vztah k Bohu či ke konkrétní církvi. Nepřítomnost tohoto znaku se ve vztahu jedince k jeho vyznávané věrouce projevuje například v přílišném zjednodušování, nekritickém přístupu a jednostranném pohledu. Druhý znak odkazuje k tomu, že zralá religiozita je dynamická, vyvíjí se a je motivována funkčně autonomním motivem. Jde o autentickou a nepatologickou motivaci, která se může projevit jako určitá hnací síla osobnosti. Zralá religiozita tedy neslouží k náhradnímu uspokojování potřeb, ale naopak se spolupodílí na řízení života jednotlivce. Zralá religiozita se též vyznačuje morální důsledností, jedinec zachovává etické standardy, k tomuto konzistentnímu postoji mu pomáhá idealismus i jeho vztah například k Bohu. Znak všestrannosti je spojen s tolerancí a určitou mírou skromnosti, jedinec má respektovat názory ostatních a být si vědom toho, že on sám není vlastníkem konečné a jediné platné pravdy. Integrální povaha zralé religiozity označuje celoživotní úkol jedince, úkol vést harmonický životní styl, do jednotného celku se snažit integrovat například religiozitu a vědu s jejími poznatky. Heuristický charakter zralé religiozity implikuje snahu celý život hledat, předběžně nacházet, ale poté opět hledat, pochybovat a nespokojit se s dočasně nalezeným. Jedinec se tedy nesnaží nalézt konečnou pravdu a konečné odpovědi. Jedinec nehledá jistotu už jen z toho důvodu, že věří, a víra je určitým riskem, který je spojen s pravděpodobností, nikoliv s již zmiňovanou jistotou (Allport, 1950).

4.3 Extrinsická a intrinsická religiózní motivace – pozdější koncepce

Allportova teorie náboženské orientace, respektive religiózní motivace se stala světově uznávanou koncepcí, na kterou mnoho psychologů navazovalo, případně tuto koncepci kritizovalo z různých důvodů, ať už se jednalo o poukazování na možné

metodologické nedostatky koncepce nebo na nedostatky v samotné teorii – například ve smyslu redukování mnohoznačného pojmu náboženství na druh lidské motivace. Je tedy patrné, že teorie Gordona Allporta vzbudila u odborné psychologické veřejnosti značný ohlas. Díky Allportově odkazu a jím podnícenému zájmu o náboženskou orientaci jsou nyní psychologickou obcí rozeznávány tři dimenze této orientace – jedná se o motivaci extrinsickou (či orientace jako prostředek), intrinsickou (orientace jako cíl, tato dimenze je převážně vnímána jako pozitivní) a orientaci typu quest (dimenze hledání) (Nelson, 2009).

Allport stanovil rozlišení religiozity, kde jednotlivé dimenze označuje hodnotícími adjektivy – zralá či zdravá a nezralá či nezdravá religiozita. Extrinsická motivace dle Allporta odpovídá religiozitě nezralé, naopak motivace intrinsická vykazuje znaky zralé religiozity, respektive dle Allporta a jeho staršího rozdělení na religiozitu zralou a nezralou se jedná o spojení výše popsaného druhého znaku (dynamičnosti) z celkových šesti a intrinsické motivace (Batson, Schoenrade, & Ventis, 1993).

Jedinec, který je extrinsicky motivován, své vyznávané náboženství v utilitaristickém smyslu především využívá ke svému vlastnímu prospěchu, jeho religiozita mu tak primárně napomáhá ke zdárnému psychosociálnímu fungování. Religiozita jedinci tak poskytuje například saturování potřeby bezpečí, útěchy, zábavy či potřeby být členem určité sociální skupiny. Naopak intrinsická motivace se vyznačuje tím znakem, že primárním motivem je samotná víra v dané náboženství. Jedinec s intrinsickým typem motivace tedy primárně není religiózní proto, že religiozita mu může pomoci například v dosáhnutí určitého sociálního statusu nebo mu může přinést množství sociálních kontaktů, ale je religiózní proto, že jeho ústřední motivací je samotná víra. Intrinsicky motivovaný jedinec internalizuje své religiózní postoje a snaží se v souladu s nimi žít svůj život, ve kterém má víra (oproti různým sociálním potřebám) kardinální význam (Allport & Ross, 1967).

Hunt a King (1971) upozorňují, že extrinsická a intrinsická religiózní motivace nereprezentují dva opačné póly jednoho kontinua, jedná se tedy o dvě určité izolované dimenze religiozity. Autoři srovnávají dimenzi extrinsickou a intrinsickou. Extrinsickou motivaci charakterizují adjektivy jako například nekritická, nediferencovaná, omezená, sobecká, instrumentální či dogmatická. Oproti tomu intrinsická motivace je popsána jako reflexivní, osobní, obětavá, fundamentální či pokorná.

4.4 Škála náboženské orientace

Extrinsickou (vnějškovou) a intrinsickou (vnitřní) religiózní motivaci měří Dotazník náboženské orientace (Religious Orientation Scale) z roku 1967, který jsme použili v této bakalářské práci a jehož autory jsou Gordon W. Allport a J. Michael Ross. Alternativní překlad názvu této metody je Škála náboženské orientace. Protože je daná metoda tvořena oznamovacími větami, u kterých proband určí míru souhlasu či nesouhlasu s daným tvrzením, jde přesně řečeno nikoliv o dotazník, ale o inventář. V této bakalářské práci tuto metodu budeme označovat pod názvem Škála náboženské orientace (Allport & Ross, 1967).

Škála náboženské orientace byla použita v roce 1967 na výzkumném souboru o velikosti 309 probandů, který byl rozdělen například dle denominací a (jako je tomu též u souboru našeho) nejednalo se o reprezentativní vzorek, ke sběru dat nebyla tudíž použita pravděpodobnostní metoda výběru (Allport & Ross, 1967).

Neboť položky Škály náboženské orientace jsou formulovány poměrně složitým jazykem a vyžadují tak určitý stupeň čtenářských schopností, nebylo nejprve možné tuto metodu použít u dětí. To se změnilo s vyvinutím pozměněné verze metody, kterou lze použít nejen na dospělé populaci, ale též na děti od páté třídy základní školy, tedy zhruba od věku 10 let (Gorsuch & Venable, 1983).

4.5 Třetí dimenze religiozity dle Daniela Batsona a Škála hledání

Významný psycholog a teolog Daniel Batson navázal na koncepci extrinsické a intrinsické religiozity jako mnozí další psychologové a sestavil čtyři nové škály – Vnitřní, Vnější, dále Škálu ortodoxnosti a konečně Škálu hledání (Quest Scale). Poslední zmíněná metoda, což je inventář s 12 položkami, byla součástí naší testové baterie společně se Škálou náboženské orientace a nestandardizovaným dotazníkem. Daniel Batson tedy k měření třech dimenzí religiozity (dimenze intrinsická, extrinsická a dimenze hledání) navrhl použít 6 škál – dvě původní od Allporta a Rosse a čtyři jím zkonstruované, například Batsonova Škála hledání byla vytvořena s cílem eliminovat teoretické nedostatky v Intrinsické subškále Škály náboženské orientace (Batson et al., 1993).

Škála hledání je samotným autorem hodnocena asi jako nejdůležitější ze čtyř jím navržených škál. Tato metoda je zkonstruována k měření toho, nakolik religiozita daného jedince obsahuje prvek hledání náboženských zkušeností, které mu pomohou při řešení existenciálních otázek – například životních tragédií. Dimenze hledání je charakterizována

otevřeností ke kontradikcím a nekončící snahou při hledání řešení daných konfliktů, nalezená řešení však v rámci dimenze hledání nemají mít povahu příliš jednoduchou či zřejmou. Zmiňované hledání je dle této míry religiozity považováno za mnohem důležitější, než nalézání konkrétních odpovědí, které ovšem nikdy nebudou konečnou a jedinou pravdou (Batson et al., 1993).

Škála hledání (Quest Scale) se původně označovala jako Interakční škála (Interactional Scale), původní škála Daniela Batsona z roku 1976 měla celkem 9 položek, pozdější verze Batsona a Ventise z roku 1982 měla položek pouze šest. Námi použitá nejnovější Škála hledání je tedy s 12 položkami nejrozsáhlejší. Rozšíření počtu položek bylo autory Škály hledání provedeno zejména z důvodu zvýšení vnitřní konzistence – reliability (měřeno hodnotou Cronbachovo alfa), tato změna dle autorů byla úspěšná, byť autoři uznávají, že tato metoda má určité psychometrické nedostatky (Batson, 1976; Batson & Schoenrade, 1991a; Batson & Ventis, 1982).

Batson et al. (1993) dodávají, že jejich přístup k měření religiozity není typologický, u daného jedince tak není záměrem pomocí škál religiozity určit, zda je intrinsický, extrinsický či hledající (dle dimenze quest) typ. Autoři zastávají přístup, který umožňuje u dotyčného určit, do jaké míry jeho konkrétní religiozita odpovídá třem zkoumaným dimenzím, které jsou dle autorů na sobě nezávislé a mezi sebou nezaměnitelné. Konkrétní jedinec může tedy dosáhnout například ve všech třech dimenzích vysokých skóre, může také ale dosáhnout kupříkladu ve dvou dimenzích vysokých skóre a ve třetí dimenzi nízkého skóre. Protože souvislost dimenzí je zkoumána pomocí výpočtu korelace, zůstává otázkou, jakou hodnotu autoři zvolili pro označení hranice, nad kterou už danou korelaci považují za slabou. Logicky pod takto stanovenou hranicí je nalezená korelace považována za neexistující. Nicméně vyjádření autorů o neexistenci korelace mezi jednotlivými dimenzemi je v textu z roku 1993 pregnančně formulováno. Autoři dále v textu ovšem zmiňují i fakt, že Škála hledání byla po svém vytvoření použita v desítkách výzkumných studií, v kterých se téměř vždy prokázala slabá korelace mezi dimenzí hledání a ostatními dvěma dimenzemi. Vznikla také otázka, zda Škála hledání neměří spíše například míru agnosticizmu, míru intelektuálně namyšleného pochybování (anglicky *sophomoric doubt*), či religiózní konflikt, takovéto pochybnosti o validitě Daniel Batson a Patricia Schoenrade (1991b) odmítají.

Závěrem chceme zmínit, že Batson et al. (1993) nesouhlasí s Allportovým charakterizováním intrinsického typu religiózní motivace jakožto zralého typu religiozity. Svým výzkumem autoři mimo jiné chtěli zdůraznit důležitost obezřetnosti, s kterou by se

měl (v pojetí autorů spíše neměl) daný typ religiozity označovat jakýmikoliv hodnotícími adjektivy, poukazují tak na požadavek neutrálnosti a nezaujatosti ve vědeckém výzkumu nejen v oboru psychologie náboženství.

4.6 Některé výzkumy dimenze hledání

Simpson, Newman a Fuqua (2010) zkoumali mimo jiné validitu konceptu dimenze hledání. Také našli pozitivní korelaci mezi dimenzí hledání a otevřeností k novým zkušenostem, což je jedna z osobnostních dimenzí dle konceptu Big Five. Avšak toto zjištění považují za předběžné například z důvodu ne zcela jasné validity konceptu dimenze typu quest. Autoři poukazují na nedostatky Škály hledání. Poukazují na čtyři položky, které jsou dle jejich názoru tak zvaně dvouhlavňové, dále navrhují rozšíření počtu položek této škály, jejich celkový počet i počet položek v subškálách je dle autorů z metodologického hlediska nedostačující k tomu, aby tato škála byla validní, tedy aby měřila to, co bylo zamýšleno, že má měřit. Autoři kritizují i nejednoznačnost samotného teoretického vymezení obsahu dimenze hledání.

Beck a Jessup (2004) ověřovali multidimenzionalitu konstruktů dimenze hledání. Jejich výzkumu se zúčastnilo téměř 200 probandů, výhradně univerzitních studentů, z tohoto aspektu plynou ovšem jasná metodologická omezení při zobecňování empirických výsledků. V jejich výzkumu mimo jiné použili Škálu hledání i Škálu náboženské orientace. Jejich výzkum potvrdil, že dimenze hledání se člení na více subdimenzí, autoři konkrétně hovoří o devíti – jde například o dimenze pochybnost, změna, ekumenismus nebo religiózní pocit úzkosti.

Miner (2008) souhlasí s multidimenzionální povahou dimenze hledání a upozorňuje, že Škála hledání je použitelná jako míra religiozity u křesťansko-židovské populace. Autor též poukazuje na velký vliv sekularizace a pluralismu, nejen tyto kulturně-spoločenské faktory tak mohou značně ovlivnit výsledky měření dimenze religiozity typu quest, dle autora článku by i tyto faktory (mohli bychom je označit jako intervenující proměnné) měli výzkumníci při měření religiozity brát v potaz.

Dimenze hledání byla zkoumána též ve vztahu s univerzálním či něčím podmíněným slitováním, respektive s chováním, kdy jedinec pomůže druhému. Možný metodologický nedostatek můžeme vidět opět ve výzkumném souboru, který zahrnoval opět pouze vysokoškolské studenty, navíc se jednalo o 60 studentů psychologie, což je obecně vnímáno jako poměrně specifická populace (Batson, Denton, & Vollmecke, 2008).

4.7 Problematika měření religiozity a spirituality

Pro měření religiozity a spirituality je nejčastěji v psychologickém výzkumu používáno dotazníků a inventářů, které jsou zaměřeny na specifický aspekt zkoumaného fenoménu. Protože religiozita i spiritualita mají některé společné charakteristiky, je někdy problematické určit, zda danou metodu zařadit do kategorie metod měřících religiozitu, či spiritualitu. Někteří autoři tuto kategorizaci provádějí dle samotného názvu metody, což je ovšem též sporné. Jako nejlepší řešení při kategorizaci se jeví zařazení dané metody dle obsahu jejích položek. V metodě, která měří religiozitu, by se měly objevit otázky například ohledně postojů k dané věrouce nebo ohledně návštěvnosti bohoslužeb (Říčan, 2007). Dotazníkové metody mají z metodologického pohledu svá pozitiva i negativa, můžeme kupříkladu pomocí těchto metod získat sice relativně rychle větší objem dat, ale je zde i riziko toho, že některé položky mohou být probandy vysloveně nesprávně a neadekvátně interpretovány. Nicméně jsou dotazníkové metody hojně užívány, velmi často na poměrně osobitém výzkumném souboru studentů vysokých škol (či dokonce na studentech psychologie) (Stríženec, 1997).

Existuje řádově několik stovek metod, které měří religiozitu či spiritualitu. Podrobná analýza takového množství výzkumných nástrojů dalece přesahuje rámec naší bakalářské práce. Proto ve stručnosti uvedeme vybrané metody, které se používají ve světě i například na Slovensku (Halama et al., 2006). Nejprve uvedeme dvě české metody, autory jsou Říčan a Janošová. Jedná se o Pražský dotazník spirituality a Test spirituální citlivosti. Druhá metoda měří též spiritualitu, nejedná se ovšem o tradiční metodu dotazníku, ale o jakýsi projektivní test spirituality (Říčan, 2007). Halama et al. (2006) uvádí mezi metodami pro měření religiozity mimo jiné následující: Škála náboženské orientace, Švédská škála náboženské orientace (autorka Hovemyrová), Škála hledání, Škála vztahu k Bohu (autor Jarosz), Škála náboženského fundamentalismu (autoři Altemeyer a Hunsberger), Škála křesťanského konzervativismu (autor Stellway), Francisova škála postojů vůči křesťanství (autor L. J. Francis), Škála mystiky (autor R. W. Hood) či Škála ateismu (autor M. Kim).

5 Vybrané výzkumy religiozity

V této kapitole se zmíníme o vybraných relevantních výzkumech religiozity, které nám budou sloužit jako teoretický podklad při následné formulaci hypotéz. Výzkumy religiozity v souvislosti s různými konstrukty jsme již zmínili například ve třetí kapitole. Budeme zde čerpat ze zahraniční literatury, protože výzkumy religiozity na našem území nejsou relevantní z hlediska našeho tématu. Psychologické výzkumy se u nás zaměřují především na výzkum spirituality či na vztah spirituality, religiozity a například psychického zdraví. Jsou zde k dispozici též sociologické výzkumy religiozity, ovšem tyto se zaměřují (ze sociologického a poněkud obecnějšího pohledu) především na to, v co přesně lidé v České republice věří (či nevěří) a zda jsou například rozdíly v religiozitě mužů a žen (Hamplová, 2013). My se ovšem zaměřujeme z psychologického pohledu hlavně na motivaci jedinců k religiozitě, zkoumáme konkrétní tři dříve zmíněné dimenze religiozity. Dalším důvodem toho, že vycházíme ze zahraničních zdrojů, je fakt, že logicky nemůžeme vycházet z předchozích českých psychologických výzkumů námi zmíněných tří dimenzí religiozity, protože takovéto výzkumy nebyly u nás dosud publikovány.

5.1 Dimenze religiozity a věk

Nejprve se zaměříme na vztah intrinsické dimenze a dimenze hledání v souvislosti s věkem. Citovaný výzkum objevil ve své studii zřejmý vztah mezi věkem a dvěma výše uvedenými dimenzemi religiozity. Výzkumný soubor v této studii čítal 205 probandů (zhruba polovina muži a polovina ženy) – členů církve ve věku od 11 do 83 let. Výzkumná baterie tohoto výzkumu byla srovnatelná s námi použitými metodami. Tento výzkum potvrdil (slabou) pozitivní korelaci mezi věkem a intrinsickou dimenzí religiozity, tento výsledek byl potvrzen na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti (hodnota $p < 0,001$). Naopak mezi dimenzí hledání a věkem byla nalezena (slabá) negativní korelace na vysoce signifikantní hladině významnosti (hodnota $p < 0,01$). Tato studie poukázala na to, že skóre v dimenzi hledání je nejvyšší u probandů v pozdní adolescenci a v rané dospělosti, po tomto období by měl klesat, jedná se tedy zřejmě o vývojovou podmíněnost dimenze hledání (Watson, Howard, Hood, & Morris, 1988).

5.2 Souvislost mezi jednotlivými dimenzemi religiozity

Jak bylo již v předchozí kapitole zmíněno, dimenze hledání byla vytvořena jako třetí, doplňující a nezávislá dimenze k dimenzi extrinsické a intrinsické. Nyní tento teoretický předpoklad prověříme pomocí výzkumů.

Batson a Schoenrade (1991b) hovoří o více než 50 výzkumných studiích, které zkoumaly souvislost tří dimenzí. O vztahu extrinsické a intrinsické dimenze s dimenzí hledání vypovídají autoři následovně. „*Korelace s Extrinsickou škálou jsou typicky v rozmezí 0,00 až 0,25, korelace s Intrinsickou škálou nabývají hodnot od -0,1 až 0,1*“ (Batson & Schoenrade, 1991b, 419). Z uvedeného vyplývá, že mezi dimenzí hledání a dimenzí extrinsickou existuje pozitivní korelace (pokud budeme brát v potaz horní hranici uvedeného intervalu, v kterém dané korelace variují), byť slabá. Mezi dimenzí hledání a dimenzí intrinsickou avšak souvislost dle těchto výzkumů spíše neexistuje. Na pozitivní korelace mezi dimenzí hledání a extrinsickou dimenzí poukazuje i Beck a Jessup (2004).

Watson et al. (1988) ve své studii též zjistili neexistenci korelace mezi dimenzí hledání a dimenzí intrinsickou. Mezi dimenzí hledání a extrinsickou dimenzí byla v této studii zjištěna pozitivní korelace ($r=0,29$) na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti (hodnota $p<0,001$).

Závěrem je nutné zdůraznit, že výše zmíněné výzkumy, které byly provedeny fundovanými odborníky v oblasti psychologie náboženství, jsou sice relevantní vzhledem k našemu tématu, ale stejně můžeme nalézt určité metodologické nedostatky. Například je třeba si uvědomit, že dané výzkumy byly provedeny na výzkumných souborech, které lze s naším výzkumným souborem srovnat jen s určitými omezeními. Je totiž kupříkladu rozdíl v povaze protestantských církví ve Spojených státech amerických a u nás. Nicméně opět musíme zopakovat, že adekvátnější zdroje nejsou k dispozici z důvodu neexistence relevantních tuzemských psychologických výzkumů.

II. Empirická část

1 Výzkumný problém a cíle výzkumu

Religiozita či spíše spiritualita je v dnešní době poměrně diskutovaným fenoménem. Na religiozitu a spiritualitu jedinců mají vliv mnohé proměnné, ať už se jedná o širší společenské procesy (například sekularizace či historicko-politické změny) nebo o subjektivní motivaci daného jedince. V této práci zkoumáme právě motivaci jedinců k religiozitě, chceme též porozumět vztahu mezi touto motivací a věkem u specifického výzkumného souboru jedinců.

Cílem této bakalářské práce je explorace náboženské orientace u členstva Českobratrské církve evangelické. Budeme zkoumat konkrétně tři dimenze religiozity, jak byly definovány v teoriích Gordona Allporta a Daniela Batsona. Prověříme na našem výzkumném souboru, zda teoretické předpoklady souhlasí s výzkumnými zjištěními. Zaměříme se na vztah religiozity a demografické proměnné (v našem případě věk) a též ověříme předpokládanou nezávislost dimenzí religiozity.

Výsledky našeho výzkumu by mohly obecně být prospěšné pro podnícení většího zájmu o výzkum v oblasti psychologie náboženství v České republice. Jako užitečné je může shledat námi zkoumaná církev. Její představitelé budou moci do jisté míry analyzovat souvislost daných výsledků například se systémem či praxí víry v Českobratrské církvi evangelické. Též můžou naše výsledky v budoucnu sloužit dalším výzkumníkům, kteří budou moci naše data použít ke srovnání s výsledky svých výzkumů. Toto srovnání bude možné provést, neboť jsme převzali výzkumné metody v nezměněné podobě. Došlo samozřejmě k překladu do českého jazyka, žádné položky z inventářů avšak nebyly vyřazeny. Může tak v budoucnu být proveden například výzkum na jiné české církevní populaci za použití stejných výzkumných metod, které jsme použili my.

2 Hypotézy

V souladu s vyjádřeným cílem naší bakalářské práce a na podkladu provedené rešerše výzkumných studií formulujeme následující čtyři hypotézy.

H1: Existuje statisticky významná negativní korelace mezi věkem a skórem v dimenzi religiozity typu quest u členů a členek ČCE.

H2: Existuje statisticky významná pozitivní korelace mezi věkem a skórem v dimenzi religiozity typu intrinsická motivace u členů a členek ČCE.

H3: Neexistuje statisticky významná korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu intrinsická motivace u členů a členek ČCE.

H4: Existuje statisticky významná pozitivní korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu extrinsická motivace u členů a členek ČCE.

3 Metodologický rámec

V této kapitole popíšeme aplikovanou metodiku, též použitou výzkumnou baterii, která sestávala ze tří metod. Zmíníme se o metodě analýzy a zpracování dat, poskytneme vysvětlení zkratk, které se objeví v následujícím textu, budeme se zabývat etickými aspekty výzkumu. Naše práce si vymezila cíl prozkoumat náboženskou orientaci u členů ČCE. Zvolili jsme kvantitativní metodologický přístup, typ našeho výzkumu můžeme označit za dotazníkové šetření, data byla sbírána pomocí archů dotazníků, respektive nestandardizovaných inventářů.

Z důvodu neexistence českého překladu výzkumných metod Allporta a Rosse a dále Batsona a Patricie Schoenrade jsme museli provést překlad obou inventářů z anglického do českého jazyka. Při překladu jsme zvolili metodu tak zvaného zpětného překladu (back-translation) a postupovali dle pravidel této metody (Chen & Boore, 2009). Originály obou inventářů v anglickém jazyce jsme přeložili do českého jazyka. Následně jsme přeložené dotazníky do českého jazyka poslali profesionální překladatelské společnosti České překlady, této firmě jsme zadali překlad poslaných metod zpět do anglického jazyka. Následně nám zmíněná firma překlad zaslala a bylo možné srovnat tento překlad do anglického jazyka s anglickým originálem dvou inventářů. Na posuzování těchto rozdílů a na vytvoření konečné verze překladu do českého jazyka se podílely celkem čtyři osoby, které dosáhly značně vysoké jazykové úrovně v anglickém jazyce a mají i další relevantní informace, které napomohly k co nejkvalitnějšímu konečnému překladu inventářů do českého jazyka. Na finální verzi českého překladu se tedy podíleli: PhDr. Marta Kovářová, Bc. Stanislav Sehnal, prof. PhDr. Jaro Krívohlavý, CSc. a Kryštof Kovář, autor této bakalářské práce.

3.1 Metoda získávání dat

Pro náš výzkum byl použit nestandardizovaný strukturovaný dotazník, který byl tvořen z pěti námi formulovaných otázek ohledně demografických údajů probandů. Dále byla naše baterie výzkumných metod tvořena z dvou následujících v České republice nestandardizovaných inventářů – Škály náboženské orientace od Allporta a Rosse a Škály hledání, kterou vytvořili Batson a Schoenrade.

3.1.1 Nestandardizovaný strukturovaný dotazník

Probandi v tomto námi vytvořeném dotazníku měli na základě jejich rozhodnutí zodpovědět otázky, které se týkaly jejich pohlaví, věku, velikosti místa jejich trvalého bydliště, jejich návštěvnosti bohoslužeb a konečně jejich nejvyššího dosaženého vzdělání. V dotazníku byly předem připravené varianty odpovědí, probandi pouze označili tu z odpovědí, která byla z jejich hlediska pravdivá. Výjimkou byla položka věk, zde proband měl možnost napsat svůj aktuální věk.

3.1.2 Škála náboženské orientace

Původně Škála náboženské orientace od Allporta a Rosse obsahovala 20 položek, my jsme použili původní verzi, byť s jednou změnou – do Extrinsické subškály je zařazena navíc jedna položka od Feagina (1964), která nebyla součástí původně sestavené metody Allportem a Rossem. Pracujeme tedy s metodou o 21 položkách. Námi použitá metoda je tvořena dvěma subškálami, Extrinsická subškála má 12 položek (v původní verzi měla tedy 11), Intrinsickou subškálu tvoří 9 položek. Při konstrukci naší výsledné podoby tohoto inventáře jsme vymazali názvy subškál a dle doporučení v literatuře jsme všech 21 položek tak zvaně promíchali. Jednotlivým položkám inventáře jsme tedy náhodně přiřadili čísla od 1 do 21 a podle tohoto klíče jsme poté položky seřadili vzestupně dle náhodně přiřazených čísel. Vyplňování inventáře probíhá tak, že jedinec vyslovuje míru souhlasu s daným tvrzením pomocí označení čísla na pětistupňové škále Likertova typu od 1 do 5. Číslo 1 znamená rozhodný nesouhlas, 2 nesouhlas, 3 znamená, že si jedinec není jist, číslo 4 znamená souhlas a číslo 5 rozhodný souhlas s daným výrokem. Škála náboženské orientace je z důvodu obsahu i formulace jednotlivých jejích položek použitelná primárně pro křesťanskou dospělou populaci, což odpovídá našemu výzkumnému souboru (Hill & Hood, 1999).

Je nutné zdůraznit, že Škálu náboženské orientace je možné administrovat pouze u jedinců, kteří se aktivně podílí na aktivitách církve, ke které patří afiliaci. Též z tohoto důvodu jsme v nestandardizovaném úvodním dotazníku zjišťovali návštěvnost bohoslužeb (Pechová, 2011). Celkem 6 probandů uvedlo, že navštěvuje bohoslužby jedenkrát či několikrát za rok. Tyto probandy jsme však ze statistické analýzy nevyřadili. Ačkoliv jejich návštěvnost pravidelných nedělních bohoslužeb je nízká, mohou se aktivně podílet na mnohých aktivitách a pravidelných shromážděních ČCE, které jsou pořádány v pracovní dny. Navíc se jedná o zhruba 2 % z celkového počtu probandů, takže případné

vyřazení by s největší pravděpodobností významně neovlivnilo výsledky statistických analýz.

3.1.3 Škála hledání

Škála hledání sestává z tří takto pojmenovaných subškál – Připravenost čelit existenciálním otázkám bez zjednodušování jejich komplikovanosti, Sebekritičnost a vnímání náboženských pochybností jakožto pozitivní jev a Otevřenost změně, každá subškála je tvořena čtyřmi položkami. Proband vyjadřuje u celkových 12 položek míru souhlasu či nesouhlasu s daným tvrzením pomocí užití devítistupňové škály Likertova typu, kde číslo 1 znamená rozhodný nesouhlas a číslo 9 rozhodný souhlas (Batson & Schoenrade, 1991a; Batson et al., 1993). Též u tohoto inventáře jsme vymazali názvy subškál, pořadí jednotlivých položek inventáře jsme však neměnili, protože toto v literatuře nebylo u této metody doporučeno. Položky číslo 7 a 11 této metody je třeba při vyhodnocování inverzně skórovat.

3.2 Metoda analýzy a zpracování dat

Protože náš výzkum vychází z paradigmatu kvantitativní metodologie, způsob práce s daty odpovídal právě kvantitativnímu přístupu. Sledované proměnné byly pomocí dotazníkového šetření kvantitativně zachyceny a posléze pomocí deskriptivní a inferenční statistiky dále vyhodnoceny. Také jsme použili analýzu reliability – vnitřní konzistence (spočítáno dle koeficientu alfa – Cronbachovo α). Tato analýza byla nezbytná z důvodu ověření, zda můžeme v našem výzkumu použít výzkumné metody (dva přeložené inventáře z anglického do českého jazyka), které byly přeloženy zmíněnou metodou zpětného překladu. Stanovené hypotézy jsme ověřovali pomocí výpočtu Pearsonova korelačního koeficientu a Studentova dvouvýběrového t-testu významnosti korelačního koeficientu. Získaná data byla statisticky zpracována v programu SPSS (verze 21.0) a též v programu Microsoft Office Excel 2007.

Protože vyplnění jednotlivých položek výzkumných metod bylo dobrovolné, museli jsme se při zpracování dat a jejich přípravě k analýze rozhodnout, jakým způsobem budeme pracovat s chybějícími hodnotami. Zvolili jsme metodu dopočítávání chybějících hodnot dle aritmetického průměru všech ostatních. Pokud tedy v dané subškále daného inventáře byla maximálně jedna nevyplněná položka, dopočítali jsme její hodnotu pomocí zprůměrování hodnot všech ostatních položek inventáře, které daný proband vyplnil.

Pokud v dané subškále inventáře chyběly dvě hodnoty či více, byla daná subškála inventáře z analýzy vyřazena.

3.3 Vysvětlivky k výsledkům statistické analýzy

V následujícím textu se objeví několik statistických označení a zkratek, které zde nyní popíšeme.

N	- Počet probandů (případů)
Min	- Minimální naměřená hodnota daného znaku
Max	- Maximální naměřená hodnota daného znaku
M	- Aritmetický průměr
SD	- Směrodatná odchylka
Mo	- Modus
Me	- Medián
ROS	- Škála náboženské orientace (Religious Orientation Scale)
ROSE	- Extrinsická subškála ve Škále náboženské orientace
ROSI	- Intrinsická subškála ve Škále náboženské orientace
Q	- Škála hledání (Quest Scale)
Q1	- První subškála (Připravenost čelit existenciálním otázkám bez zjednodušování jejich komplikovanosti) ve Škále hledání
Q2	- Druhá subškála (Sebekritičnost a vnímání náboženských pochybností jakožto pozitivní jev) ve Škále hledání
Q3	- Třetí subškála (Otevřenost změně) ve Škále hledání
α	- Koeficient vnitřní konzistence – Cronbachovo alfa
p	- p-hodnota (neboli dosažená hladina testu)

3.4 Etické aspekty výzkumu

Při sběru dat se nevyskytly etické problémy, několik nevýznamných etických dilemat či neočekávaných situací však nastalo. Dvakrát jsme museli čelit poměrně nevybíravým, až vulgárním poznámkám a komentářům, které se týkaly výzkumu či přímo autorů inventářů. Zachovali jsme empatickou neutralitu v souladu s etickými principy a reagovali na dané probandy s respektem.

Při sběru dat v rámci jednoho církevního setkání, které tvořilo pouze několik probandů, byla od těchto vznesena námitka, zda po vyplnění a odevzdání dotazníkových archů nebude možné si daný dotazníkový arch spojit s konkrétním člověkem, který byl na tomto malém shromáždění přítomen. Námitka vycházela z faktu, že ve skupině pěti lidí byl jeden proband výrazně starší než ostatní, tudíž by mohlo z pozice výzkumníka dojít k snadnému spárování dotazníkového archu a daného probanda, pokud ovšem tento proband vyplnil věk. Ujistili jsme probandy, že takovéto jednání by bylo ze strany výzkumníka neetické a že k němu nedojde. Upozornili jsme je též, že jejich námitka je irelevantní, protože už samotný způsob odevzdávání vyplněných dotazníkových archů znemožňuje jimi popsané možné neetické jednání. Vyplněné dotazníkové archy byly totiž vždy samotnými probandy odevzdány do složky mezi ostatní vyplněné archy (tedy kromě prvního sběru dat na církevním shromáždění, kde se ovšem – možná kvůli většímu počtu zúčastněných probandů – výše popsaná námitka nevyskytla).

Účast ve výzkumu byla dobrovolná, minimální věk pro možnost účasti byl stanoven na věkovou hranici 18 let, výzkum byl anonymní, z těchto důvodů jsme při výzkumu nebyli nuceni vyžádat si od probandů poskytnutí informovaného souhlasu s naším výzkumem. O účelu výzkumu byli probandi informováni ústně před samotným rozdáním dotazníkových archů, též na první straně archu byly vždy poskytnuty informace o účelu a okolnostech výzkumu. Probandům bylo před vyplňováním dotazníkových archů zdůrazněno, že mohou kdykoliv z výzkumu odstoupit, a to i bez udání důvodu. Též bylo řečeno, že v případě jejich nesouhlasu s účastí ve výzkumu nebudou jimi poskytnutá data zahrnuta do výzkumu a jejich dotazníkový arch bude skartován. Probandům nebyla poskytována jakákoliv odměna za účast ve výzkumu.

Domníváme se, že důvěryhodnost výzkumníka byla podpořena nejen způsobem administrace (vždy jsme byli osobně přítomni, zdůraznili jsme probandům možnost kdykoliv se zeptat na dané nejasnosti v souvislosti s výzkumem, zachovávali jsme etické principy při provádění psychologického výzkumu), ale též tím, že před vyplňováním dotazníkových archů jsme probandům sdělili informaci, že s naším výzkumným záměrem jsou seznámeny vrcholné orgány ČCE a že vedoucí tajemník Ústřední církevní kanceláře ČCE, PhDr. Martin Kocanda, nám poskytl vyrozumění, že náš výzkum je církví zcela podporován.

4 Výzkumný soubor

V této kapitole popíšeme provedený sběr dat a zvolené metody výběru výzkumného souboru. Bude následovat popis našeho výzkumného souboru z hlediska získaných demografických proměnných.

4.1 Sběr dat a výběr výzkumného souboru

Protože jsme se v této bakalářské práci zaměřili na zjištění náboženské orientace u členů a členek ČCE, snažili jsme se v rámci našich finančních i časových možností o zajištění dostatečně velkého výzkumného souboru, což je při použití kvantitativní metodologie (respektive při kvantitativním zpracování dat) nutné. Minimální počet zkoumaných probandů byl stanoven v Zadání bakalářské práce na 100 probandů z řad členstva ČCE, tento minimální počet se nám podařilo o více než 160 procent navýšit. Před začátkem sběru dat jsme o svém výzkumu formou průvodního dopisu pro instituci informovali synodní radu ČCE, respektive PhDr. Martina Kocandu, vedoucího tajemníka Ústřední církevní kanceláře. Ten nám posléze zaslal vyrozumění (vizte Přílohu číslo 7), že sběr dat v ČCE můžeme provést a že tento náš výzkum je ze strany ČCE podporován.

Sběr dat probíhal od 14. 3. 2014 do 4. 10. 2014. Celkový počet sesbíraných dotazníkových archů se na konkrétních církevních setkáních velmi lišil, často byl počet v rámci pouhých jednotek, jindy (nikoliv však často) v rámci dvou až třech desítek. Nejvyšší počet sesbíraných dotazníkových archů v rámci jednoho setkání byl dokumentován na celorepublikovém Sjezdu mládeže, kde sběr dat dosáhl 45 vyplněných dotazníkových archů.

Dotazníkové archy byly rozdávány vždy s jednotnou úvodní instrukcí k vyplňování (vizte Přílohu číslo 4), v instrukci byla zdůrazněna anonymita a dobrovolnost vyplnění. Vždy byl dán prostor pro dotazy probandů a pro zvýšení standardizace administrace byly předem připraveny jednotné odpovědi na možné dotazy probandů, tyto odpovědi byly při sběru dat několikrát využity. Sběr dat probíhal výhradně za naší osobní přítomnosti a vždy se souhlasem faráře či faráčky daného sboru na různých setkáních ve sborech ČCE (například v rámci nedělních bohoslužeb, biblické hodiny pro dospělé, setkání mládeže či setkání staršovstva) a též v rámci celorepublikového Sjezdu mládeže – zde dala souhlas ke sběru dat Mgr. Olina Mrázková, vedoucí oddělení mládeže Ústřední církevní kanceláře ČCE. Dotazníkové archy byly nabídnuty k vyplnění celkem ve 12 městech a obcích. Podmínkou účasti ve výzkumu byl námi stanoven minimální věk probanda na 18 let, též se

muselo jednat o člena či členku ČCE. Z tohoto důvodu jsme museli po ukončení sběru dat vyřadit tři dotazníkové archy, neboť věk probandů byl nižší než 18 let, dále byl vyřazen ještě jeden arch dotazníků, ve kterém nebylo vyplněno pohlaví a nebyl vyplněn ani věk. Vyplnění dotazníkového archu trvalo průměrně 15 minut, časový limit pro vyplnění nebyl stanoven. Probandům byla nabídnuta možnost zaslání vypracované bakalářské práce na jejich email, o tuto možnost projevilo zájem pět probandů. Vyplnění dotazníkových archů bylo dobrovolné, nezjišťovali jsme přesný počet těch jedinců, kteří odmítli účastnit ve výzkumu. Takové zjišťování by bylo irelevantní vzhledem k povaze našeho výzkumu a též by téměř nebylo proveditelné, protože bychom například museli od každého přítomného na daném shromáždění zjišťovat, zda vůbec splňuje podmínky pro možnou účast ve výzkumu.

Protože vyplnění dotazníkových archů bylo dobrovolné, bylo určeno pouze pro členy a členky ČCE ve věku 18 let a více a sběr dat byl prováděn u aktuálně dostupných probandů, použili jsme nepravděpodobnostní metody výběru – samovýběr, záměrný výběr a metodu příležitostného výběru. Při takto zvoleném výběru vzorku jedinců z populace členů a členek ČCE se jedná o výzkumný soubor, nikoliv o reprezentativní vzorek z celé populace ČCE. Domníváme se, že metody náhodného výběru a zajištění reprezentativnosti vzorku nebylo možné realizovat. Jednak z důvodů finančních, ale i z důvodu toho, že například nemáme k dispozici seznam všech členů a členek ČCE, s jehož pomocí by se mohly uplatnit pravděpodobnostní metody výběru.

4.2 Popis souboru

Výzkumný soubor čítá 263 probandů z řad členstva ČCE. Jedná se o 120 mužů a 143 žen ve věku od 18 do 87 let u mužů, u žen do 89 let. Nejčastější věk probandů u obou pohlaví byl shodně 18 let, průměrný věk žen i mužů byl velmi podobný, průměrný věk celého souboru činil 42,64 let. Nyní popíšeme náš výzkumný soubor dle získaných demografických charakteristik.

Tab. 1: *Struktura výzkumného souboru dle pohlaví*

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Muži	120	45,63
Ženy	143	54,37
Celkem	263	100

Podle tabulky číslo jedna vidíme, že rozložení mužů a žen (členů a členek ČCE) bylo v našem výzkumném souboru poměrně podobné, soubor 263 probandů je tvořen asi ze 46 % muži a z 54 % ženami, žen je o 23 více než mužů.

Tab. 2: *Struktura výzkumného souboru dle věku*

Věk dle pohlaví	N	Min	Max	M	SD	Mo	Me
Muži	104	18	87	42,22	21,18	18	37
Ženy	119	18	89	42,86	21,51	18	38
Celý soubor	223	18	89	42,64	21,54	18	37

Jak je patrné z tabulky číslo dvě, 223 probandů z celkových 263 vyplnilo údaj o věku. Věkový průměr byl téměř stejný u mužů a u žen. Výzkumný soubor jako celek dosáhl průměrného věku 42, 64 let (směrodatná odchylka má hodnotu 21,54). Minimální věk byl přirozeně 18 let, neboť takové věkové minimum jsme si stanovili jako podmínku pro možné vyplnění dotazníkového archu. Nejstarší proband ze skupiny členů ČCE dosáhl věku 87 let, u skupiny členek ČCE byl nejstarší proband ještě o dva roky starší.

Tab. 3: *Struktura výzkumného souboru dle velikosti místa trvalého bydliště*

Místo trvalého bydliště	Absolutní četnost			Relativní četnost (%)		
	Muži	Ženy	celkem	Muži	Ženy	celkem
Do 2 000 obyvatel	32	34	66	26,67	23,78	25,10
Od 2 001 do 9 999 obyvatel	12	18	30	10,00	12,59	11,41
Od 10 000 do 49 999 obyvatel	27	45	72	22,50	31,47	27,38
50 000 obyvatel a více	49	46	95	40,83	32,17	36,12
Celkem	120	143	263	100,00	100,00	100,00

Z tabulky číslo tři je patrné, že nejméně probandů bylo z obcí, jejichž počet obyvatel se pohybuje mezi dvěma a deseti tisíci, naopak nejvíce probandů (konkrétně jde asi o 36 %) mělo místo svého trvalého bydliště v obci s 50 000 a více obyvateli. Největší absolutní rozdíl mezi muži a ženami můžeme pozorovat u místa trvalého bydliště

s obyvateli od deseti do padesáti tisíc obyvatel. Z této tabulky nemůžeme odvozovat domněnku, že členství v ČCE nějak souvisí s velikostí místa trvalého bydliště, protože mimo jiné je zřejmé, že daný člen či členka nemusí žít například téměř celý život právě v místě trvalého bydliště.

Tab. 4: *Struktura výzkumného souboru dle návštěvnosti bohoslužeb*

Návštěvnost bohoslužeb	Absolutní četnost			Relativní četnost (%)		
	Muži	Ženy	celkem	Muži	Ženy	celkem
Jednou či několikrát za rok	3	3	6	2,50	2,10	2,28
Zhruba jednou měsíčně	16	17	33	13,33	11,89	12,55
Téměř každý týden	101	123	224	84,17	86,01	85,17
Celkem	120	143	263	100,00	100,00	100,00

Z celkových 263 probandů navštěvuje téměř každý týden bohoslužby, které se ve sborech ČCE konají každou neděli, přesně 85,17 % neboli 224 probandů vyjádřeno absolutní hodnotou. Naopak jednou či několikrát za rok navštěvuje bohoslužby pouhé zhruba 2 % z řad dotázaného členstva ČCE. Asi jednou za měsíc navštěvuje bohoslužby necelých 13 % zkoumaných probandů. Zajímavým zjištěním je, že v procentuálním vyjádření návštěvnosti bohoslužeb je mezi muži a ženami v našem výzkumném souboru ve všech třech kategoriích jen nepatrný rozdíl.

Tab. 5: *Struktura výzkumného souboru dle nejvyššího dosaženého vzdělání*

Nejvyšší dosažené vzdělání	Absolutní četnost			Relativní četnost (%)		
	Muži	Ženy	celkem	Muži	Ženy	celkem
Základní škola	12	15	27	10,00	10,49	10,27
Střední škola bez maturitní zkoušky	10	6	16	8,33	4,20	6,08
Střední škola s maturitní zkouškou	37	60	97	30,83	41,96	36,88
Vysoká škola	61	62	123	50,83	43,36	46,77
Celkem	120	143	263	100,00	100,00	100,00

Tabulka číslo pět podává přehled o nejvyšším dosaženém vzdělání námi zkoumaných členů a členek ČCE. Celkem téměř 47 % probandů má vysokoškolské vzdělání, z procentuálního hlediska nejméně probandů absolvovalo jako nejvyšší dosažený stupeň vzdělání střední školu bez maturitní zkoušky. Téměř 84 % ze všech probandů vlastní maturitní či vysokoškolský diplom. Prezentované rozložení podle nejvyššího dosaženého vzdělání je v souladu s dříve konstatovaným faktem, že ČCE má

nadprůměrnou vzdělanostní úroveň svých členů a členek. Ačkoliv i zde mohou působit intervenující proměnné. Například v jednom vyplněném dotazníkovém archu byla u kolonky nejvyšší dosažené vzdělání napsána poznámka: „*díky straně a vládě*“. V tomto dotazníku byla označena možnost základní škola jako nejvyšší dosažené vzdělání a vyplňující chtěla zřejmě zdůraznit, že kvůli působení Komunistické strany Československa nemohla dosáhnout vyššího stupně vzdělání. Též bychom neměli opomenout na všeobecně známý fakt rozdílného počtu lidí, kteří mají a nemají vysokoškolské vzdělání dnes a třeba před 40 lety, kdy byl podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí ve společnosti razantně menší, než je tomu dnes.

5 Výsledky výzkumu

V této kapitole se zaměříme na výsledky našeho výzkumu. Nejprve se budeme zabývat vnitřní konzistencí použitých dvou metod, poté uvedeme další výsledky, které budou mimo jiné popisovat souvislost demografických proměnných a naměřených dimenzí religiozity.

Velikost koeficientu alfa rozhoduje o tom, zda je možné danou metodu považovat za vnitřně konzistentní a je tedy možno ji výzkumně použít. Obecně od hodnoty koeficientu alfa rovno 0,7 a více se považuje konzistence za uspokojivou, pokud je alfa v intervalu hodnot od 0,6 do 0,7, můžeme stále ještě metodu použít, i když se zde už jedná o sníženou hodnotu jmenovaného koeficientu. Dle dosažené hodnoty koeficientu alfa se daná metoda a její vnitřní konzistence obecně v psychologickém výzkumu označuje následovně: od hodnoty 0,6 hovoříme o použitelné metodě, od hodnoty 0,7 je vnitřní konzistence považována za adekvátní, od hodnoty 0,8 za dobrou a od hodnoty 0,9 je vnitřní konzistence pojmenována jako vynikající.

Koeficient alfa se již dlouho hojně používá k určení reliability, má avšak jisté nedostatky. Hendl (2012) dodává, že koeficient alfa je založen na existenci třech psychometrických a statistických předpokladů, které ale všechny v reálné situaci pravděpodobně do jisté míry neplatí. Jmenovaný autor se dokonce zamýšlí nad tím, zda je vůbec vhodné tento koeficient používat. Cortina (1993) dále poukazuje na to, že od určitého počtu položek v dané metodě je výpočet koeficientu alfa zbytečný, neboť téměř vždy dosáhne hodnoty, kterou považujeme za indikaci použitelnosti dané metody.

Tab. 6: *Vnitřní konzistence českého překladu Škály náboženské orientace a Škály hledání*

	α	Počet položek	N
ROSE	0,82	12	249
ROSI	0,77	9	251
Q	0,72	12	240
Q1	0,77	4	254
Q2	0,63	4	250
Q3	0,53	4	251

Z tabulky číslo 6 je patrné, že koeficient vnitřní konzistence u subškál Škály náboženské orientace je zcela uspokojivý. Škála hledání má jako taková též uspokojivou hodnotu koeficientu alfa, její druhá subškála však vykazuje sníženou vnitřní konzistenci a subškála třetí vykazuje hodnotu koeficientu alfa, která je již považována za indikátor

toho, že není možné tuto subškálu jako samostatnou metodu použít. Nicméně z této tabulky můžeme vyvodit závěr, že dle zjištěných hodnot vnitřní konzistence pomocí koeficientu Cronbachovo alfa můžeme dvě námi vybrané metody jako takové použít k výzkumu. Protože hodnota Cronbachovo alfa je u subškál Q2 a Q3 ne zcela uspokojivá, v následující tabulce uvedeme podrobnou analýzu vlivu položek na vnitřní konzistenci.

Tab. 7: Možné změny ve vnitřní konzistenci druhé a třetí subškály Škály hledání

Pořadí položky	α při vyřazení dané položky
QUEST_5	0,41
QUEST_6	0,40
QUEST_7	0,70
QUEST_8	0,64
QUEST_9	0,48
QUEST_10	0,28
QUEST_11	0,65
QUEST_12	0,34

Tato tabulka ukazuje změny v hodnotách koeficientu alfa dané subškály, ke kterým by došlo, pokud by daná položka byla ze subškály vyřazena. Připomeňme, že subškála Q2 se skládá z položek QUEST_5 až QUEST_8, subškála Q3 z položek QUEST_9 až QUEST_12. Pokud bychom tedy například vyřadili položku QUEST_5, došlo by ke snížení koeficientu alfa ve druhé subškále z 0,63 na 0,41. Je patrné, že pro náš výzkum je zapotřebí používat metodu Škála hledání jako celek, nikoliv na úrovni subškál. Rádi bychom ovšem upozornili, že dané subškály Škály hledání přesto vykazují poměrně solidní vnitřní konzistenci z hlediska značně malého počtu položek jednotlivých subškál, které jsou tvořeny pouhými čtyřmi položkami.

Tab. 8: *Skóre Extrinsické subškály Škály náboženské orientace*

Pořadí položky	M	SD	N
ROS_5_E1	2,59	1,04	249
ROS_21_E2	2,55	1,14	249
ROS_9_E3	3,38	1,16	249
ROS_8_E4	3,25	1,07	249
ROS_3_E5	3,75	1,02	249
ROS_17_E6	2,05	1,00	249
ROS_16_E7	2,19	1,05	249
ROS_14_E8	2,71	1,17	249
ROS_12_E9	2,18	1,07	249
ROS_6_E10	3,36	1,15	249
ROS_11_E11	2,14	1,13	249
ROS_13_E12	3,33	1,12	249

Tabulka číslo 8 zobrazuje průměry skóre jednotlivých položek Extrinsické subškály, dále zobrazuje u každé položky směrodatnou odchylku a počet probandů, kteří na danou položku odpověděli. Dále musíme uvést, že kupříkladu ROS_5_E1 znamená následující: číslo 5 značí pořadí položky v našem inventáři (kde byly položky náhodně řazeny), E1 znamená, že se jedná o položku, která byla v originále na prvním místě v Extrinsické subškále Škály náboženské orientace. Z této tabulky můžeme sledovat do jisté míry centrální tendenci při odpovídání na dané položky.

Tab. 9: *Skóre Intrinsické subškály Škály náboženské orientace*

Pořadí položky	M	SD	N
ROS_15_I1	3,73	1,00	251
ROS_7_I2	4,10	1,09	251
ROS_4_I3	3,67	0,94	251
ROS_10_I4	3,48	1,24	251
ROS_18_I5	3,61	0,94	251
ROS_1_I6	3,76	0,98	251
ROS_20_I7	3,03	1,05	251
ROS_19_I8	3,86	0,91	251
ROS_2_I9	4,27	0,88	251

Tabulka číslo 9 ukazuje tytéž parametry, co tabulka předchozí, pouze se zde jedná o zobrazení parametrů Intrinsické subškály. Pro orientaci znovu uvedme, že například ROS_15_I1 znamená následující: číslo 15 značí pořadí položky v našem inventáři (kde byly položky náhodně řazeny), I1 znamená, že se jedná o položku, která byla v originále na

prvním místě v Intrinsické subškále Škály náboženské orientace. Z této tabulky vidíme, že v porovnání s hodnotami z předchozí tabulky lze pozorovat určitý rozdíl. Průměry hodnot odpovědí jsou zde o něco vyšší oproti výsledkům v Extrinsické subškále. Musíme však konstatovat, že aritmetický průměr, jakožto míra centrální tendence, je značně ovlivnitelný extrémními hodnotami.

Tab. 10: *Skóre Škály hledání*

Pořadí položky	M	SD	N
QUEST_1	4,67	2,45	240
QUEST_2	5,47	2,33	240
QUEST_3	4,60	2,72	240
QUEST_4	3,95	2,51	240
QUEST_5	5,68	2,24	240
QUEST_6	6,01	2,23	240
QUEST_7	6,25	2,32	240
QUEST_8	5,47	2,15	240
QUEST_9	6,80	2,09	240
QUEST_10	4,98	2,54	240
QUEST_11	4,07	2,75	240
QUEST_12	4,53	2,41	240

Tabulka číslo 10 zobrazuje aritmetické průměry skóre jednotlivých položek Škály hledání, dále nás informuje o směrodatných odchylkách a též o počtu probandů, kteří odpověděli na danou položku. Škála hledání má 3 subškály vždy po 4 položkách, položky například první subškály tak zde najdeme pod označením QUEST_1 až QUEST_4. Průměry skóre jsou zde vyšší oproti dříve popsaným tabulkám též z toho důvodu, že tato metoda umožňovala vybrat odpověď ze širší škály (od 1 do 9, číslo 1 znamenalo rozhodný nesouhlas, číslo 9 rozhodný souhlas). Musíme též upozornit na to, že položka číslo 7 a číslo 11 byla reverzně formulována. Vidíme tak, že hodnoty průměrů těchto dvou položek se od sebe odlišují. Opět zde vidíme určitou centrální tendenci, jen malý počet probandů volil zřejmě extrémní odpovědi.

Nyní uvedeme tabulky číslo 11 a 12, ve kterých je zaznamenáno následující: hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu mezi demografickými proměnnými a námi použitými výzkumnými metodami a signifikance nalezených korelačních koeficientů. Korelační koeficienty i hodnoty signifikance budou zde oproti ostatním hodnotám v tabulkách, které zde uvádíme, zaokrouhleny na tři desetinná místa. Signifikantní

výsledky ($p < 0,05$) a související korelační koeficienty budou v tabulce vyznačeny tučným písmem.

Tab. 11: Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu

	Pearsonův korelační koeficient pro vztah proměnných							
	Pohlaví	Věk	ROSE	ROSI	Q	Q1	Q2	Q3
Pohlaví		0,089	0,066	0,072	0,022	-0,019	0,056	0,022
Věk	0,089		0,245	0,294	-0,064	0,046	0,093	-0,282
ROSE	0,066	0,245		0,149	0,168	0,133	0,167	0,042
ROSI	0,072	0,294	0,149		0,006	0,010	0,077	-0,125
Q	0,022	-0,064	0,168	0,006		0,753	0,653	0,700
Q1	-0,019	0,046	0,133	0,010	0,753		0,224	0,287
Q2	0,056	0,093	0,167	0,077	0,653	0,224		0,219
Q3	0,022	-0,282	0,042	-0,125	0,700	0,287	0,219	

Tab. 12: Hodnoty Studentova dvouvýběrového t-testu významnosti korelačního koeficientu

	Signifikance korelačního koeficientu							
	Pohlaví	Věk	ROSE	ROSI	Q	Q1	Q2	Q3
Pohlaví		0,187	0,288	0,247	0,727	0,769	0,377	0,730
Věk	0,187		0,000	0,000	0,351	0,508	0,177	0,000
ROSE	0,288	0,000		0,016	0,008	0,035	0,008	0,507
ROSI	0,247	0,000	0,016		0,924	0,880	0,228	0,047
Q	0,727	0,351	0,008	0,924		0,000	0,000	0,000
Q1	0,769	0,508	0,035	0,880	0,000		0,000	0,000
Q2	0,377	0,177	0,008	0,228	0,000	0,000		0,001
Q3	0,730	0,000	0,507	0,047	0,000	0,000	0,001	

Z výše uvedených dvou tabulek je mimo jiné patrné, že interkorelace mezi všemi třemi subškálami Škály hledání a Škálou hledání jako takovou jsou silné na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti, což naznačuje určitou konzistentnost metody. Naopak korelace mezi Extrinsickou a Intrinsickou subškálou Škály náboženské orientace vykazují interkorelaci slabou na signifikantní hladině významnosti, což by ukazovalo na soulad s teoretickým konceptem, v kterém byla zdůrazněna určitá protikladnost extrinsické a intrinsické religiozity. Z tabulky číslo 12 je patrné, že proměnná pohlaví nekoreluje statisticky významně s žádnou další proměnnou. Naopak věk koreluje významně hned se třemi proměnnými.

Chtěli bychom dodat, že spočítané korelace značí vztah souvislosti daných proměnných, nikoliv příčinný vztah. Korelace tak neznamená kauzalitu. Jak je navíc

známo, daný vztah (vyjádřený korelací) nezávislé a závislé proměnné může být ovlivňován intervenující třetí či další proměnnou, která daný vztah dvou proměnných může různým způsobem ovlivňovat. Proto bychom měli být při interpretaci výsledků náležitě obezřetní.

6 Platnost hypotéz

H1: Existuje statisticky významná negativní korelace mezi věkem a skórem v dimenzi religiozity typu quest u členů a členek ČCE.

Z vypočítané matice Pearsonových korelačních koeficientů vyplývá, že v našem výzkumném souboru mezi věkem a dimenzí religiozity typu quest nelze pozorovat statisticky významnou negativní korelaci. Byla zjištěna korelace $r(211) = -0,064$ na nesignifikantní hladině významnosti $p = 0,351$. **Hypotézu H1 proto zamítáme.**

H2: Existuje statisticky významná pozitivní korelace mezi věkem a skórem v dimenzi religiozity typu intrinsická motivace u členů a členek ČCE.

Mezi věkem a dimenzí religiozity typu Intrinsická motivace byla v našem výzkumném souboru zjištěna statisticky významná pozitivní korelace $r(220) = 0,294$ na signifikantní hladině významnosti $p < 0,001$. **Hypotézu H2 tedy přijímáme.**

H3: Neexistuje statisticky významná korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu intrinsická motivace u členů a členek ČCE.

V našem výzkumném souboru nebyla zjištěna statisticky významná korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu intrinsická motivace. Zjištěný Pearsonův korelační koeficient $r(251) = 0,006$ na nesignifikantní hladině významnosti $p = 0,924$ znamená potvrzení našeho výzkumného předpokladu. **Hypotézu H3 proto přijímáme.**

H4: Existuje statisticky významná pozitivní korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu extrinsická motivace u členů a členek ČCE.

V našem výzkumném souboru byla zjištěna statisticky významná pozitivní korelace mezi dimenzí religiozity typu quest a dimenzí typu extrinsická motivace. Zjištěná korelace $r(249) = 0,168$ je na signifikantní hladině významnosti $p < 0,01$. **Hypotézu H4 proto přijímáme.**

7 Diskuze

Po prezentaci výsledků našeho výzkumu a zhodnocení platnosti formulovaných hypotéz se nyní zaměříme na diskuzi mimo jiné nad výsledky výzkumu. Nejprve okomentujeme sběr dat a skladbu získaného výzkumného souboru. Poté rozvedeme důvody a vhodnost použití našich výzkumných metod (dvou inventářů), dále se zamyslíme nad potenciálními zdroji nepřesností či dokonce chyb, poté budeme srovnávat získaná data s daty z jiných výzkumných studií. Na konci provedeme v několika tvrzeních určité shrnutí diskutovaných výsledků a okomentujeme některé možnosti případného budoucího výzkumu v souvislosti s naším tématem.

Ke sběru dat jsme použili nepravděpodobnostní metody výběru, náš výzkumný soubor tedy není možno považovat za reprezentativní vzorek z populace námi zkoumané církve. Chceme ovšem zdůraznit, že pravděpodobnostní metody výběru (například metoda prostého náhodného výběru či systematického náhodného výběru) by dle našeho názoru nebylo možno aplikovat – z důvodů finančních, časových, a též z důvodu toho, že například není dostupný seznam všech členů ČCE, který by byl při použití pravděpodobnostních metod nezbytný. Dále chceme dodat, že velikost našeho výzkumného souboru i způsob sběru dat do jisté míry vyvažuje (ve smyslu zvýšení reprezentativnosti našeho souboru) užití nepravděpodobnostních metod výběru. Náš výzkumný soubor je složen z hlediska pohlaví probandů poměrně rovnoměrně, z hlediska věku jsme zachytili široké spektrum – od 18 do 89 let věku probandů. Více než polovina probandů má trvalé bydliště v obci s 10 000 a více obyvateli a téměř všichni probandi vykazují častou návštěvnost bohoslužeb. Více než 80 procent probandů dosáhlo minimálně středoškolského vzdělání s maturitou. Otázkou zůstává, jakým způsobem by byly naše výsledky ovlivněny, pokud by náš výzkumný soubor byl složen například většinou z probandů s nižším dosaženým vzděláním, kteří by žili v menších obcích.

Existuje několik důvodů, proč jsme k výzkumu zvolili Škálu náboženské orientace (Religious Orientation Scale) od Allporta a Rosse a Škálu hledání (Quest Scale) od Batsona a Patricie Schoenrade. Jeden důvod je zřejmý – tyto dvě metody nebyly na našem území dosud výzkumně použity, ačkoliv v zahraničí byly a stále jsou hojně používanými a mimo jiné pro své uspokojivé psychometrické parametry uznávanými výzkumnými nástroji. Dalším důvodem je, že tyto metody jsou zcela adekvátní vůči našemu výzkumnému cíli, který spočívá v exploraci náboženské orientace (respektive k výzkumu tří dimenzí religiozity). Navíc jsou též vhodné k výzkumu religiozity u křesťanské

populace, do které námi zkoumaná protestantská církev patří. Výhodou toho, že jsme zvolili pro sběr dat právě dotazníky (respektive inventáře), je například standardizovanost formulace otázek či časová nenáročnost. Nevýhodou použití dotazníků je obecně kupříkladu nedostatek flexibility či nízká návratnost dotazníků – tento aspekt se v našem výzkumu neprojevil z důvodu povahy naší administrace. Nedostatek flexibility jsme však zaznamenali, když někteří probandi při vyplňování dotazníkových archů vyjádřili potřebu některé otázky doplnit svou slovní odpovědí či v otázkách například vynechat konkrétní slovo. Též se někdy projevila další možná nevýhoda sběru dat pomocí dotazníků – příliš abstraktní otázky. Někteří probandi se v této souvislosti dotazovali, zda dané otázky správně porozuměli.

Přirozeně nejenom v kvantitativním výzkumu, který jsme použili, musíme uvažovat nad mnohými potenciálními chybami, které mohou výsledky výzkumu i interpretaci těchto výsledků ovlivnit. Pomocí výpočtu korelačních koeficientů jsme se snažili zjistit vztah mezi jednou závislou a jednou nezávislou proměnnou. Do tohoto vztahu však může vstupovat intervenující proměnná, která může různým způsobem ovlivňovat jednu i obě proměnné, může tak vzniknout například korelace nepravá, kdy intervenující proměnná působí ve stejném směru na závislou i nezávislou proměnnou. Může též nastat situace tak zvané dvojí příčiny, kdy intervenující proměnná společně s nezávislou proměnnou může různě modifikovat proměnnou závislou. V našem případě by tak například mohlo dojít k tomu, že (ad hypotéza číslo 2) zvyšující se skóre v dimenzi religiozity typu intrinsická motivace je způsoben nejen námi předpokládaným i výzkumně potvrzeným věkem jedince, ale třeba též určitými osobnostními charakteristikami probanda či kupříkladu konkrétní věroukou, kterou proband vyznává. Tyto a další možné intervenující proměnné nebyly v našem výzkumném designu kontrolovány z důvodu toho, že takováto kontrola dle našeho názoru vysoce převyšuje jak naše reálné možnosti, tak i rámec bakalářské práce.

Nyní se budeme zabývat srovnáním námi získaných dat a výsledků s výsledky v relevantních studiích. Srovnání výsledků má jistá omezení. Už jen na úrovni výzkumného souboru. Jak je známo, velká část výzkumů religiozity je prováděna na vysokoškolských studentech, kteří pocítují afiliaci nejčastěji k dané křesťanské denominaci. Někdy také je výzkumný soubor tvořen probandy z více církví (či též společně s probandy, kteří se nehlasí k žádné církvi), tak tomu bylo například ve výzkumu Becka a Jessupa (2004). Naš výzkumný soubor sice byl též složen z probandů z křesťanské církve, jednalo se ovšem o poměrně široké věkové (nejmladší proband byl ve věku 18 let a nejstarší ve věku 89 let) i vzdělanostní spektrum a všichni probandi se kromě toho hlásili

ke stejné církvi. Striženec (2007) doporučuje výzkum na probandech z širokého věkového spektra, což se dle našeho názoru v našem výzkumu podařilo uskutečnit.

Nejprve porovnáme výsledky vnitřní konzistence dvou metod v našem výzkumu a stejných metod ve výzkumech dříve provedených. Beck a Jessup (2004) použili ke svému výzkumu Škálu náboženské orientace i Škálu hledání. Zjistili u Škály hledání koeficient alfa roven 0,76. U Intrinsické subškály Škály náboženské orientace naměřili koeficient alfa roven 0,83 a u Extrinsické subškály roven 0,84. U obou metod použili také jako my shodně rozsáhlé škály Likertova typu, jediný rozdíl ve srovnání s námi spočíval v tom, že jimi použitá Škála náboženské orientace měla původních 20 položek, tedy o jednu položku méně než naše. Batson a Schoenrade (1991a) ověřili vnitřní konzistenci Škály hledání na výzkumném souboru o velikosti 424 probandů, hodnota koeficientu alfa byla rovna 0,78. Vnitřní konzistence Škály hledání v našem výzkumu byla rovna 0,72, což je ve srovnání s uvedenými výzkumy téměř totožná hodnota. Vnitřní konzistence Extrinsické subškály Škály náboženské orientace byla v našem výzkumu rovna 0,82, u Intrinsické subškály jsme naměřili alfa rovno 0,77. Ve srovnání s výše uvedeným výzkumem se opět jedná o velmi blízké hodnoty Cronbachovo alfa.

V našem výzkumu jsme formulovali čtyři hypotézy. První hypotéza se týkala negativní korelace mezi věkem a dimenzí religiozity typu quest. Na základě statistických výsledků jsme tuto hypotézu zamítli. Zajímavým zjištěním našeho výzkumu ovšem je, že ačkoliv věk signifikantně nekoreluje s dimenzí hledání – měřeno Škálou hledání jako takovou, byla objevena slabá negativní korelace ($r = -0,282$) na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti mezi věkem a třetí subškálou Škály hledání, která nese název Otevřenost změně a která v našem výzkumu dosáhla bohužel nízké vnitřní konzistence (koeficient alfa rovno 0,53). Z tohoto důvodu tedy není možné tento dílčí výsledek považovat za potvrzení naší první hypotézy, i když by se mohl interpretovat ve smyslu toho, že minimálně tato třetí subškála potvrzuje v teorii předpokládanou negativní korelaci mezi věkem a dimenzí hledání. Naopak pro nepotvrzení negativní souvislosti mezi věkem a dimenzí hledání by mohla naznačovat námi dříve popsaná samotná povaha zkoumané církve, respektive její věrouky, v které je mimo jiné zdůrazněno, že víra je dynamický proces, který trvá celý život a zahrnuje také procesy pochybování a hledání. Víra v ČCE není prezentována jako pouhé rigidní a jednorázové přijetí daných dogmat. Byť určitá dogmata v této církvi existují, zdá se, že přeci jenom ČCE klade větší důraz na otevřenou diskuzi nad mnohými náboženskými tématy, při které je spíše cílem samotná diskuze, než nalezení dané odpovědi.

Druhá hypotéza předpokládala existenci pozitivní korelace mezi věkem a intrinsickou religiózní motivací. Tato hypotéza byla přijata na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti, ačkoliv samotná pozitivní korelace byla slabá (či středně silná dle jiného vymezení) a dosáhla hodnoty 0,294. Watson et al. (1988) ve svém výzkumu našli též pozitivní korelaci ($r = 0,29$) mezi popsányými proměnnými na stejné hladině významnosti jako v našem výzkumu. Mohlo by se tedy zdát, že s narůstajícím věkem u členů ČCE dochází k nárůstu intrinsické motivace k víře, tedy například, že s přibývajícím věkem členové a členky námi zkoumané církve se snaží více žít svůj život v souladu s jejich věroukou, se zastávanými náboženskými postoji. Vztah mezi věkem a religiozitou ovšem nebude tak prostý. V našem výzkumu se prokázala také pozitivní korelace mezi věkem a motivací extrinsickou ($r = 0,245$) na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti. Toto zjištění naznačuje, že s rostoucím věkem se zvyšuje religiózní motivace jak extrinsická, tak intrinsická. Nabízí se tak interpretace dle popsanych souvislostí, že se u jedince s rostoucím věkem zvyšují obě dvě zmíněné dimenze religiozity, které patrně čím dál více integruje do svého náboženského života jako celku. Tomu by též nasvědčovala námi zjištěná korelace mezi Extrinsickou a Intrinsickou subškálou ($r = 0,149$) na signifikantní hladině významnosti, což mimo jiné do jisté míry znamená, že autory zamýšlená bipolárnost koncepce extrinsické a intrinsické religiózní motivace neplatí, alespoň u našeho výzkumného souboru.

Třetí i čtvrtá hypotéza byla na základě výsledků přijata. Tyto hypotézy zkoumaly možnou souvislost dimenze hledání s ostatními dvěma dimenzemi religiozity. V našem výzkumu se prokázala nezávislost dimenze hledání na dimenzi intrinsické, mezi dimenzí hledání a extrinsickou dimenzí byla nalezena pozitivní korelace na vysoce signifikantní hladině významnosti, ačkoliv tato korelace byla slabá ($r = 0,168$). Watson et al. (1988) dospěli ke srovnatelným výsledkům, zjistili o něco silnější korelaci (nikoliv však výrazně) mezi dimenzí hledání a extrinsickou dimenzí. Dle některého vymezení interpretace korelačních koeficientů či některých autorů by námi zjištěná korelace ($r = 0,168$) byla shledána dokonce za neexistující, v našem výzkumu jsme si stanovili hranici s hodnotou 0,1. Nad touto hranicí považujeme korelaci nikoliv za neexistující, ale již za slabou. Předpoklad nezávislosti tří dimenzí religiozity, tak jak byl formulován autory našich výzkumných metod, se tedy potvrdil pouze částečně. Ačkoliv jsme si vědomi známé metodologické poučky, že při přijetí nulové hypotézy (v našem případě hypotézy číslo 3) je třeba mít na zřeteli, že to nic nevypovídá o platnosti hypotézy a že pro zamítnutí dané nulové hypotézy jsme i v našem případě nezískali dostatečné množství důkazů. Hodnoty

námi naměřených korelačních koeficientů mezi dimenzí hledání a intrinsickou a extrinsickou dimenzí religiozity spadají do intervalů (vizte kapitolu číslo 5 v teoretické části), které naznačili Batson a Schoenrade (1991b). Tito autoři se odkazují na výsledky řádově desítky studií, dle kterých právě autoři identifikovali dané intervaly.

Výsledky našeho výzkumu bychom mohli shrnout do několika tvrzení. K výzkumu náboženské orientace u členů ČCE jsme použili vnitřně konzistentní výzkumné metody, toto tvrzení je podporováno nejen naměřenými hodnotami Cronbachovo alfa, ale i tím, že naše hodnoty se velmi podobají hodnotám z ostatních relevantních empirických studií. Souvislost demografické proměnné věk a dimenzí religiozity se v našem výzkumu ukazuje jako problematická. Dospěli jsme k tomu, že předpokládaná negativní korelace mezi věkem a dimenzí hledání nebyla na našem výzkumném souboru prokázána. Předpokládaná pozitivní korelace mezi věkem a intrinsickou dimenzí byla prokázána, ovšem též se ukázala korelace ve stejném směru mezi věkem a extrinsickou dimenzí. V našem výzkumu jsme na základě výsledků dospěli k závěru, že neplatí nezávislost mezi třemi dimenzemi religiozity, neboť jsme objevili slabou korelaci mezi dimenzí hledání a dimenzí extrinsickou.

Závěrem bychom krátce chtěli okomentovat praktickou využitelnost výsledků a možný pokračující výzkum. Jak jsme již popsali v kapitole číslo 1 v empirické části, replikace našeho výzkumu na jinou církevní populaci v České republice by byla jistě možná a potřebná. Též by bylo užitečné zabývat se více vztahem různých demografických proměnných a dimenzí religiozity. Například pomocí mnohonásobné regresní analýzy by bylo možné zjistit, do jaké míry je daná dimenze religiozity saturována danými proměnnými. Vidíme dále smysl ve výzkumu religiozity, který by byl založen na porovnání výsledků například mezi protestantskou a Římskokatolickou církví, tedy mezi skupinami historicky i ideově znatelně odlišnými. Nejen k takovému srovnání mohou být i naše výsledky adekvátní.

8 Závěry

Naším výzkumným cílem byla explorace náboženské orientace u členů a členek ČCE, nejpočetnější nekatolické církve v České republice. Pro náš výzkum jsme použili dva nestandardizované inventáře, Škálu náboženské orientace a Škálu hledání. Pomocí těchto inventářů jsme byli schopni zachytit tři dimenze religiozity – dimenzi intrinsickou, extrinsickou a dimenzi hledání. Pro zjištění demografických charakteristik jsme vytvořili nestandardizovaný strukturovaný dotazník. Zaměřili jsme se na vztah dimenzí religiozity a věku a též na vztah jednotlivých dimenzí religiozity mezi sebou.

Ze čtyř formulovaných hypotéz byly přijaty tři, jedna byla zamítnuta. Byla potvrzena pozitivní korelace mezi věkem a intrinsickou dimenzí a zamítnuta negativní korelace mezi věkem a dimenzí hledání. Co se dále týká vztahu proměnné věk a dimenze religiozity, v našem výzkumu bylo zjištěno, že pouze třetí subškála Škály hledání negativně koreluje s věkem na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti. Tento nalezený vztah věku a dimenze hledání částečně koresponduje s informacemi z odborné literatury. Je tedy ovšem nadále sporné, zda opravdu všeobecně platí předpokládaná negativní korelace mezi věkem a dimenzí hledání jako celkem, který je operacionalizován pomocí Škály hledání s jejími třemi subškálami. Tento fakt může být podnětem pro budoucí výzkumné zaměření.

Zaměřili jsme se dále na zkoumání korelací mezi dimenzemi religiozity, což přineslo následující výsledky. Dimenze hledání nekorelovala s dimenzí intrinsickou, s dimenzí extrinsickou avšak korelovala v pozitivním směru, byť slabě. Pozoruhodným zjištěním byla nalezená pozitivní korelace mezi dimenzí extrinsickou a intrinsickou na signifikantní hladině významnosti. Korelace mezi subškálami Škály hledání a samotnou Škálou hledání dosahovaly hodnot Pearsonova korelačního koeficientu zhruba od 0,65 do 0,75, vždy na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti. To svědčí alespoň do určité míry o uspokojivé psychometrické kvalitě Škály hledání.

Celkově můžeme říci, že většina hodnot námi naměřených korelačních koeficientů byla srovnatelná s hodnotami, ke kterým dospěly relevantní výzkumy, které jsme částečně použili při formulování hypotéz. Náš výzkum tedy veskrze potvrdil výsledky daných předchozích výzkumů religiozity.

9 Souhrn

Naše bakalářská práce se zaměřila na zjištění náboženské orientace u členů Českobratrské církve evangelické. Náš výzkum tedy tematicky patří do oboru psychologie náboženství. Teoretická část je složena z pěti kapitol. Nyní se nejprve zaměříme na podrobnější seznámení s obsahem teoretické části, následovat bude popis části empirické.

První kapitola teoretické části se zabývala vymezením klíčových pojmů vzhledem k tématu naší práce. Toto vymezení je nutné provést, neboť i v akademické obci dochází poměrně často k nesprávnému užívání pojmů náboženství, spiritualita a religiozita. Pojmy náboženství a spiritualita jsou vysvětleny méně podrobně než pojem religiozita, neboť tu především zkoumáme. Dle studia literatury můžeme říci, že religiozita zahrnuje náboženské prožívání, ale hlavně též afiliaci jedince k dané náboženské instituci, v které se daný jedinec aktivně podílí na pořádaných činnostech. Religiozitu lze dělit, má určité dimenze z hlediska sociologického a psychologického, které v kapitole popisujeme. Protože psychologický pohled na člověka by měl být základně pohled vývojový, prezentujeme teorie vývoje religiozity dle Eriksona, Fowlera či Osera. Z podaných informací je zřejmé, že religiozita může být ve vývoji jedince podstatným formujícím faktorem.

Druhá kapitola se zabývala zkoumanou populací, respektive Českobratrskou církví evangelickou jako největší nekatolickou církví v České republice. Popsali jsme ve stručnosti její historii, která de facto sahá až do počátku našeho letopočtu, byť tato církev jako taková vznikla až v roce 1918, její ideové křesťanské kořeny jsou přirozeně prastaré. Po roce 1918 ČCE zaznamenala silný rozvoj nejen z hlediska zvýšení počtu členů, ale i z hlediska svých aktivit. Rozvoj ovšem razantně změnila druhá světová válka a poté nástup komunismu. Dnes námi zkoumaná církev stále působí na našem území nejen v oblasti náboženské, ale i například v oblasti školské či charitativní. Ačkoliv se nejedná o církev, která by byla elitářská, můžeme v ní zaznamenat určitý počet členů, kteří byli či jsou významnými osobnostmi. Jmenujme například profesora Tomáše G. Masaryka či profesora Jana M. Lochmana, který byl dvakrát po sobě zvolen rektorem Univerzity v Basileji. Též několik eminentních psychologů bylo členy ČCE, například profesor Matějček, Langmeier nebo profesor Křivohlavý, který mimochodem tuto bakalářskou práci podpořil a podílel se též na překladu našich výzkumných metod. Jako příklad žijícího psychologa a zároveň člena ČCE můžeme jmenovat například psycholožku Danu Krejčířovou. V kapitole o ČCE je též ve stručnosti zmíněno, jak tato církev funguje a jaká

je její věrouka. Můžeme zmínit, že v ČCE je víra pojímána jako vztah věřícího k Bohu, je chápána jako dar a znamená celoživotní proces, jehož součástí je i přítomnost pochybování o samotné víře. Dále například modlitba znamená v této církvi možnost rozhovoru s Bohem, v kterém může věřící Bohu svěřit třeba i vlastními slovy to, co považuje za důležité či co ho trápí.

Ve třetí kapitole jsme se zabývali popisem situace religiozity a spirituality na našem území po roce 1989. Zjistili jsme, že na religiozitu a spiritualitu měli vliv mnohé procesy ve společnosti, například se jedná o proces sekularizace, pluralizace náboženského života či trend privatizace náboženství. Po sametové revoluci u nás došlo k procesu odcírkevnění, odklonu mnoha lidí od tradičních církevních institucí. Nárůst členů však zaznamenala netradiční náboženská uskupení. Situace u nás bude v budoucnu značně ovlivněna přijatým zákonem o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi. V této kapitole upozorňujeme na často citovaný mýtus o tom, že náš národ je silně ateistický. Sociologické výzkumy mimo jiné prokázaly, že v české společnosti je silná víra v nadpřirozeno, například asi 60 procent obyvatelstva věří ve schopnosti léčitelů. Na závěr této kapitoly popisujeme z hlediska statistických údajů například počet členů tří nejpočetnějších církví v České republice – jde o Římskokatolickou církev, Českobratrskou církev evangelickou a Církev československou husitskou.

Čtvrtá kapitola se zabývala religiozitou a spiritualitou dle teorií Gordona Allporta a Daniela Batsona. Allport definoval mimo jiné šest znaků zralé religiozity: důkladná diferenciacie, dynamický charakter, morální důslednost, všestrannost, integrální a heuristická povaha. Na základě jeho pozdějšího konceptu extrinsické a intrinsické religiozní motivace vznikla Škála náboženské orientace, která tyto dvě dimenze měří. Zjednodušeně řečeno, extrinsická motivace znamená, že jedinec dané náboženství utilitárně využívá k uspokojování svých potřeb. Naopak motivace intrinsická značí, že primárním motivem pro jedince je víra v danou věrouku a snaha žít v souladu s ní. Tuto dvojici dimenzí religiozity doplnil Daniel Batson, který definoval dimenzi hledání. K jejímu měření sestrojil společně s Patricií Schoenrade Škálu hledání, sestává ze tří subškál, názvy subškál jasně vypovídají o obsahu dimenze hledání: Připravenost čelit existenciálním otázkám bez zjednodušování jejich komplikovanosti, Sebekritičnost a vnímání náboženských pochybností jakožto pozitivní jev a Otevřenost změně.

Poslední kapitola teoretické části se zabývala výzkumy religiozity, které se staly podkladem při formulování hypotéz. Zaměřili jsme se na výzkumy souvislosti věku a tří

dimenzí religiozity, zajímala nás též předpokládaná nezávislost všech tří dimenzí religiozity, kterou výše jmenovaní autoři deklarovali.

V empirické části jsme se zaměřili na zjištění tří dimenzí religiozity u členů a členek námi zkoumané církve a na souvislost dimenzí a věku probandů. V rámci kvantitativního přístupu jsme provedli dotazníkové šetření pomocí nestandardizovaného strukturovaného dotazníku a pomocí dvou nestandardizovaných inventářů: Škála náboženské orientace a Škála hledání. Tyto dvě metody byly v zahraničních výzkumech velmi často použity, u nás však dosud užity nebyly. Výzkumný soubor čítal 263 probandů (z řad členstva ČCE) ve věkovém rozpětí od 18 do 89 let. Sběr dat byl proveden metodou samovýběru, záměrného a příležitostného výběru, probíhal téměř 7 měsíců v průběhu roku 2014. Ze čtyř formulovaných hypotéz jsme tři přijali a jednu zamítli. Z našich výsledků (pomocí výpočtu Pearsonových korelačních koeficientů a Studentova t-testu významnosti korelačních koeficientů) vyplývá, že u členstva ČCE nelze pozorovat statisticky významnou negativní korelaci mezi věkem a dimenzí hledání, mezi věkem a dimenzí intrinsickou však lze sledovat pozitivní korelaci, která byla zjištěna na velmi vysoce signifikantní hladině významnosti. Dále jsme zjistili, že mezi dimenzí hledání a intrinsickou dimenzí neexistuje statisticky významná souvislost, mezi dimenzí hledání a extrinsickou dimenzí však existuje pozitivní korelace, byť poměrně slabá, na vysoce signifikantní hladině významnosti. Námi nalezené hodnoty korelačních koeficientů byly vesměs velmi podobné těm hodnotám, které byly spočítány v relevantních dřívějších výzkumech. Zjištěné výsledky by bylo možné v budoucnu použít ke srovnání při obdobném výzkumu religiozity v našem prostředí například na jiném výzkumném souboru za použití námi zvolených metod.

Seznam použitých zdrojů a literatury

- Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion*. New York: The Macmillan Company.
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443.
- Batson, C. D. (1976). Religion as prosocial: agent or double agent?. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 15(1), 29–45.
- Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991a). Measuring religion as quest: 2) reliability concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 430–447.
- Batson, C. D., & Schoenrade, P. A. (1991b). Measuring religion as quest: 1) validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 416–429.
- Batson, C. D., & Ventis, W. L. (1982). *The religious experience: a social-psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Batson, C. D., Denton, D. M., & Vollmecke, J. T. (2008). Quest religion, anti-fundamentalism, and limited versus universal compassion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47(1), 135–145.
- Batson, C. D., Schoenrade, P., & Ventis, W. L. (1993). *Religion and the individual: a social-psychological perspective*. New York: Oxford University Press.
- Bauer, J. (1997). Religiozita v psychologii. *Československá psychologie*, 41(5), 466–471.
- Beck, R., & Jessup, R. K. (2004). The multidimensional nature of quest motivation. *Journal of Psychology and Theology*, 32(4), 283–294.
- Belzen, J. A. (2009). Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality. *Československá psychologie*, 53(4), 396–407.
- Brož, M. (Ed.). (1984). *Církevní zřízení a řády Českobratrské církve evangelické*. Praha: synodní rada Českobratrské církve evangelické.
- Brož, M. (Ed.). (2002). *Církev v proměnách času: 1969-1999: sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha: Kalich.
- Bunčák, J. (2001). Religiozita na Slovensku: stredo európsky rámec. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, (1), 47–69.
- Byrd, K. R., Hageman, A., & Isle, D. B. (2007). Intrinsic motivation and subjective well-being: the unique contribution of intrinsic religious motivation. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 17(2), 141–156.

- Clements, R. (1998). Intrinsic religious motivation and attitudes toward death among the elderly. *Current Psychology*, 17(2–3), 237–248.
- Cortina, J. M. (1993). What is coefficient alpha? An examination of theory and applications. *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98–104.
- Českobratrská církev evangelická. (2012). *Prezentace o ČCE* [prezentace v PowerPointu]. Získáno 14. 11. 2014 z http://www.e-cirkev.cz/data/att/Prezentace_CZ.pdf
- Českobratrská církev evangelická. (nedat.). *Synodní rada Českobratrské církve evangelické*. Získáno 20. 9. 2014 z <http://www.e-cirkev.cz/rubrika/522-Synodni-rada/index.htm>
- Český statistický úřad. (2014). *Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu*. Praha: Český statistický úřad.
- Český statistický úřad. (nedat.). *Náboženské vyznání obyvatelstva*. Získáno 9. 2. 2015 z http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem
- Diakonie Českobratrské církve evangelické. (2. 11. 2014a). *O Diakonii*. Získáno z <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/>
- Diakonie Českobratrské církve evangelické. (2. 11. 2014b). *Kde a jak pomáháme*. Získáno z <http://www.diakonie.cz/o-diakonii/kde-a-jak-pomahame/>
- Feagin, J. R. (1964). Prejudice and religious types: a focused study of southern fundamentalists. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 4(1), 3–13.
- Fialová, E. (2008). *Malý obrazový průvodce dějinami Českobratrské církve evangelické*. Praha: Kalich.
- Filipi, P. (2008). *Malá encyklopedie evangelických církví*. Praha: Libri.
- Filipi, P. (2012). *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Flere, S., Edwards, K. J., & Klanjsek, R. (2008). Religious orientation in three central european environments: quest, intrinsic, and extrinsic dimensions. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 18(1), 1–21. doi: 10.1080/10508610701719280
- Fuller, A. R. (2008). *Psychology and religion: classical theorists and contemporary developments*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Genia, V., & Shaw, D. G. (1991). Religion, intrinsic-extrinsic orientation, and depression. *Review of Religious Research*, 32(3), 274–283.

- Gordon, K. C., Froussakis, N. N., Dixon, L. J., Willett, J. M., Christman, J. A., Furr, R. E., & Hellmuth, J. C. (2008). Intrinsic/extrinsic religious orientation, forgiveness, and the role of social pressure. *Journal of Psychology and Christianity*, 27(4), 311–319.
- Gorsuch, R. L., & Venable, G. D. (1983). Development of an "age universal" I-E scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2), 181–187.
- Gruber, J. (2004). *Otázky a odpovědi. Evangelický katechismus pro mládež a dospělé, skupiny i jednotlivce*. Praha: Kalich.
- Haggbloom, S. J., Warnick, R., Warnick, J. E., Jones, V. K., Yarbrough, G. L., Russell, T. M., ... Monte, E. (2002). The 100 most eminent psychologists of the 20th century. *Review of General Psychology*, 6(2), 139–152. doi: 10.1037//1089-2680.6.2.139
- Halama, P., Adamovová, L., Hatoková, M., & Stríženec, M. (2006). *Religiozita, spiritualita, osobnost'. Vybrané kapitoly z psychologie náboženstva*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Hall, C. S., Lindzey, G., Loehlin, J. C., & Manosevitz, M. (2002). *Psychológia osobnosti. Úvod do teórií osobnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Hamplová, D. (2013). *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum.
- Hamplová, D., & Řeháková, B. (2009). *Česká religiozita na počátku 3. tisíciletí: výsledky Mezinárodního programu sociálního výzkumu ISSP 2008 - Náboženství*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Heller, J. (2009). *Na čem mi záleží*. Praha: Vyšehrad.
- Heller, J., & Mrázek, M. (2004). *Nástin religionistiky: uvedení do vědy o náboženstvích*. Praha: Kalich.
- Hendl, J. (2012). *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Hill, P. C., & Hood, R. W. (Eds.). (1999). *Measures of religiosity*. Birmingham: Religious Education Press.
- Hood, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The psychology of religion: an empirical approach*. New York: Guilford Press.
- Hromádka, J. L. (1968). *Zásady Českobratrské církve evangelické*. Praha: synodní rada Českobratrské církve evangelické.
- Hunt, R. A., & King, M. (1971). The intrinsic-extrinsic concept: a review and evaluation. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 10(4), 339–356.

- Chen, H. Y., & Boore, J. R. (2009). Translation and back-translation in qualitative nursing research: methodological review. *Journal of Clinical Nursing*, 19(1-2), 234–239. doi: 10.1111/j.1365-2702.2009.02896.x
- Jandourek, J. (2009). *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
- Josef Bohumil Souček. (nedat.). In Wikipedie. Získáno 14. listopadu 2014 z http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Bohumil_Sou%C4%8Dek
- Kejř, B. (2015). Prof. PhDr. Jaro Křivohlavý, CSc. *Evangelický týdeník – Kostnické jiskry*, 100(3), 1–4.
- Kendler, K. S., Liu, X. Q., Gardner, C. O., McCullough, M. E., Larson, D., & Prescott, C. A. (2003). Dimensions of religiosity and their relationship to lifetime psychiatric and substance use disorders. *American Journal of Psychiatry*, 160(3), 496–503.
- Koenig, H. G. (2008). *Medicine, religion, and health: where science and spirituality meet*. West Conshohocken: Templeton Foundation Press.
- Kolaříková, O. (1994). Náboženskost T. G. Masaryka z aspektu psychologie. *Religio*, 2, 119–130.
- Kolektiv autorů (2002). *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- Křivohlavý, J. (2010). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Lochman, J. M. (2000). *Oč mi v životě šlo*. Praha: Kalich.
- Lužný, D. (1998). Náboženská situace v České republice po roce 1989. *Religio* 6(2), 213–225.
- Melmuková-Šašecí, E. (2013). *Patent zvaný toleranční*. Neratovice: Verbum Publishing.
- Miner, M. H. (2008). Healthy questing and mature religious reflection: critique, antecedents, and relevance of attachment theory?. *Journal of Psychology and Theology*, 36(3), 222–233.
- Nelson, J. M. (2009). *Psychology, religion, and spirituality*. New York: Springer Science+Business Media.
- Nešpor, Z. R. (2010). Náboženství u nás: tři tábory. *Dingir*, 2, 63–65.
- Otter, J. & Veselý, J. (1992). *První sjednocená církev v srdci Evropy: Českobratrská církev evangelická*. Praha: Kalich.
- Pargament, K. I. (2008). Spiritualita jako význačný lidský motivační faktor. *Československá psychologie*, 52(5), 521–525.
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Piedmont, R. L. (1999). Does spirituality represent the sixth factor of personality? Spiritual transcendence and the five-factor model. *Journal of Personality*, 67(6), 985–1013.
- Pokorný, P. (2004). Czech protestants between socialist Czechoslovakia and European Union. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 24(3), 1–9.
- Pokorný, P. (2012). *Má to smysl*. Praha: Vyšehrad.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Říčan, P., & Vojtíšek, Z. (1999). Religionista a psycholog obhlížejí českou náboženskou scénu. *Československá psychologie*, 43(1), 73–80.
- Sbor ČCE Chrudim. (nedat.). *Rozvrh*. Získáno 15. 11. 2014 z <http://chrudim.evangelnet.cz/rozvrh.htm>
- Simpson, D. B., Newman, J. L., & Fuqua, D. R. (2010). Further evidence regarding the validity of the quest orientation. *Journal of Psychology and Christianity*, 29(4), 334–342.
- Smékal, V. (2005). *O lidské povaze*. Brno: Cesta.
- Stríženec, M. (1996). *Psychológia náboženstva*. Bratislava: Veda.
- Stríženec, M. (1997). K otázke zisťovania religiozity pomocou dotazníkov a škál. *Československá psychologie*, 41(5), 410–414.
- Stríženec, M. (2001). Psychologické aspekty spirituality. *Československá psychologie*, 45(2), 118–126.
- Stríženec, M. (2007). *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Synodní rada Českobratrské církve evangelické. (1979). *Evangelický zpěvník*. Praha: synodní rada Českobratrské církve evangelické.
- Tloczynski, J., Knoll, C., & Fitch, A. (1997). The relationship among spirituality, religious ideology, and personality. *Journal of Psychology and Theology*, 25(2), 208–213.
- Václavík, D. (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.
- Vojtíšek, Z., Dušek, P., & Motl, J. (2012). *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál.
- Watson, P. J., Howard, R., Hood, R. W., & Morris, R. J. (1988). Age and religious orientation. *Review of Religious Research*, 29(3), 271–280.
- Wink, P., & Dillon, M. (2003). Religiousness, spirituality, and psychosocial functioning in late adulthood: findings from a longitudinal study. *Psychology and Aging*, 18(4), 916–924. doi: 10.1037/0882-7974.18.4.916

- Zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech, §1 – §36. Získáno 2. 11. 2014 z <http://zakony-online.cz/?s96&q96=all>
- Zákon č. 428/2012 Sb. o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, §1 – §26. Získáno 10. 2. 2015 z http://www.mkcr.cz/assets/cirkve-a-nabozenske-spolecnosti/majtkove-narovnani/Zakon-c--428_2012-Sb--o-majtkovem-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-_1.pdf
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butter, E. M., Belavich, T. G., ... Kadar, J. L. (1997). Religion and spirituality: unfuzzifying the fuzzy. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36(4), 549–564.
- Žaloudková, Ľ. (2001). Metodologické problémy pri skúmaní religiozity a náboženskej participácie. *Sociológia-Slovak Sociological Review*, (1), 71–84.

Přílohy diplomové práce

1. Zadání BcDP
2. Abstrakt BcDP v českém jazyce
3. Abstrakt BcDP v anglickém jazyce
4. Výzkumná baterie použitých metod
5. Výstupy dotazníkového šetření (ukázka matice dat)
6. Průvodní dopis pro instituci adresovaný vedoucímu tajemníkovi Ústřední církevní kanceláře ČCE
7. Schválení provádění výzkumu Ústřední církevní kanceláří ČCE

Příloha 1

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2013/2014

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCH)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
KOVÁŘ Křystof	Jiráskova 667, Chrudim	F12584

TÉMA ČESKY:

Náboženská orientace u členů Českobratrské církve evangelické

NÁZEV ANGLICKY:

Religious orientation of members of The Evangelical Church of Czech Brethren

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Olga Pechová, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Studium literatury týkající se historických a psychologických aspektů religiozity.
2. Analýza zdrojů a metod zabývajících se studiem a měřením náboženské motivace.
3. Stanovení cílů výzkumu, výzkumných hypotéz a testové baterie.
4. Realizace kvantitativního výzkumu na souboru nejméně jednoho sta respondentů z řad českých evangeliků (příslušníků ČCE).
5. Statistická analýza získaných dat s ohledem na sociodemografické parametry výzkumného souboru a psychometrické parametry použitých metod.
6. Kritická analýza teoretických východisek, použitých metod, parametrů výzkumného souboru a výzkumných výsledků.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Belzen, J. A. (2009). Některé podmínky, možnosti a hranice psychologických studií spirituality. *Československá psychologie*, 53(4), 396-407.
- Brož, M. (Ed.). (1984). *Církevní zřízení a řády Českobratrské církve evangelické*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické.
- Coop Gordon, K., Frousakis, N. N., Dixon, L. J., Willett, J. M., Christman, J. A., Furr, R. E., & Hellmuth, J. C. (2008). Intrinsic/Extrinsic Religious Orientation, Forgiveness, and the Role of Social Pressure. *Journal of Psychology and Christianity*, 27(4), 311-319.
- Flere, S., Edwards, K. J., & Klanjsek, R. (2008). Religious Orientation in Three Central European Environments: Quest, Intrinsic, and Extrinsic Dimensions. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 18, 1-21.
- Gorsuch, R. L., & Venable, G. D. (1983). Development of an "Age Universal" I-E Scale. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22(2), 181-187.
- Halama, P., Adamovová, L., Hatoková, M., & Striženec, M. (2006). *Religiozita, spiritualita a osobnost'*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Kahoe, R. D. (1985). The Development of Intrinsic nad Extrinsic Religious Orientations. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(4), 408-412.
- Kolaříková, O. (1996). Psychologie náboženství a osobnostní problematika. *Československá psychologie*, 40(4), 293-303.
- Otter, J., & Veselý, J. (1992). *První sjednocená církev v srdci Evropy - Českobratrská církev evangelická*. Praha: Kalich.
- Pargament, K. I. (2008). Spiritualita jako význačný lidský motivační faktor. *Československá psychologie*, 52(5), 521-525.
- Říčan, P., & Vojtíšek, Z. (1999). Religionista a psycholog obhlížejí českou náboženskou scénu. *Československá psychologie*, 43(1), 73-80.
- Říčan, P. (2006). Spiritualita jako klíč k osobnosti a lidským vztahům. *Československá psychologie*, 50(2), 119-137.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Simpson, D. B., Newman, J. L., & Fuqua, D. R. (2010). Further Evidence Regarding the Validity of the Quest Orientation. *Journal of Psychology and Christianity*, 29(4), 334-342.
- Striženec, M. (2001). Psychologické aspekty spirituality. *Československá psychologie*, 45(2), 118-126.
- Striženec, M. (2007). *Novšie psychologické pohľady na religiozitu a spiritualitu*. Bratislava: Ústav experimentálnej psychológie SAV.
- Václavík, D. (2009). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.

Podpis studenta: Kyřtel Křivá

Datum: 17. 12. 2013

Podpis vedoucího práce: Olga Pecharová

Datum: 17. 12. 2013

Příloha 2

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce:	Náboženská orientace u členů Českobratrské církve evangelické
Autor práce:	Kryštof Kovář
Vedoucí práce:	PhDr. Olga Pechová, Ph.D.
Počet stran a znaků:	75 stran, 153 708 znaků
Počet příloh:	7
Počet titulů použité literatury:	86

Abstrakt: Diplomová práce analyzuje náboženskou orientaci u členů Českobratrské církve evangelické. Cílem této práce je zkoumat vztah mezi třemi dimenzemi religiozity (intrinsická, extrinsická, hledání), které byly popsány Gordonem Allportem a Danielem Batsonem. Též je zkoumán vztah dimenzí religiozity a věku. Teoretická část obsahuje vymezení relevantních pojmů, popisuje zkoumanou církev i náboženskou situaci po roce 1989 na našem území. Jsou zmíněny teoretické koncepce Allporta a Batsona i jejich výzkumné metody – Škála náboženské orientace a Škála hledání. Jsou zde také informace o výzkumech religiozity. Empirická část popisuje provedený výzkum. Bylo provedeno dotazníkové šetření pomocí Škály náboženské orientace, Škály hledání a nestandardizovaného strukturovaného dotazníku u 263 probandů z řad členstva zkoumané církve. Z výsledků výzkumu vyplývá, že u našeho výzkumného souboru neexistuje významná negativní korelace mezi věkem a dimenzí hledání. Mezi dimenzí intrinsickou a dimenzí hledání jsme nezjistili statisticky významnou souvislost. Mezi věkem a intrinsickou dimenzí i mezi dimenzemi hledání a extrinsickou jsme identifikovali pozitivní souvislost.

Klíčová slova: vnitřní náboženská orientace, vnějšková náboženská orientace, motivace typu quest, Českobratrská církev evangelická

Příloha 3

ABSTRACT OF THESIS

Title:	Religious orientation of members of The Evangelical Church of Czech Brethren
Author:	Kryštof Kovář
Supervisor:	PhDr. Olga Pechová, Ph.D.
Number of pages and characters:	75 pages, 153 708 characters
Number of appendices:	7
Number of references:	86

Abstract: The thesis analyzes religious orientation of members of The Evangelical Church of Czech Brethren. The main goal is to examine relationship among three dimensions of religiosity (intrinsic, extrinsic, and quest) described by Gordon Allport and Daniel Batson as well as among three dimensions and age. Terms and definitions are stated in the theoretic part of the thesis. The researched church and the religious situation in our country after 1989 is depicted in the theoretical part as well as theoretic concepts of Allport and Batson together with their research methods: Religious Orientation Scale and Quest Scale. Information on the religiosity research is also mentioned. The empirical section contains description of the undertaken research. It was executed using described religiosity research methods and unstandardized structured questionnaire filled by 263 church members. Based on results a statistically significant negative correlation between age and the quest dimension was not proved. Significant correlation between intrinsic and quest dimension was not found. Positive correlations were found between age and intrinsic dimension as well as between extrinsic and quest dimensions.

Key words: intrinsic religious orientation, extrinsic religious orientation, quest motivation, The Evangelical Church of Czech Brethren

Příloha 4

Vážená sestro/ Vážený bratře,
jako student psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci se na Vás obracím s prosbou o vyplnění dvou dotazníků, které máte před sebou. Údaje z nich získané použiji v mé bakalářské diplomové práci, která je zaměřená na výzkum náboženské orientace **pouze u členů Českobratrské církve evangelické**.

Vyplnění dotazníků je dobrovolné a je **určeno pro věkovou kategorii 18 let a více**. Dotazníky jsou anonymní a jsou určeny pouze pro členky/členy ČCE. Získané údaje budou použity výhradně pro účely tohoto výzkumu. Pokud si u některých otázek nebudete jistí svou odpovědí, odpovězte podle toho, co vás napadne jako první (nebo zvolte tu odpověď, která Vás nejvíce vystihuje). Neexistují správné nebo špatné odpovědi.

Prosím Vás o vyplnění obou dotazníků i následujících položek.

Pohlaví   muž   žena

Věk   _____

Místo trvalého bydliště - počet obyvatel

do 2 000 obyvatel

od 2 001 do 9 999 obyvatel

od 10 000 do 49 999 obyvatel

od 50 000 obyvatel a více

Navštěvuji bohoslužby

jednou či několikrát za rok

zhruba jednou měsíčně

téměř každý týden

Nejvyšší dosažené vzdělání

základní škola

střední škola **bez** maturitní zkoušky

střední škola **s** maturitní zkouškou

vysoká škola

Plné znění použitých psychodiagnostických metod je uvedeno v tištěné verzi diplomové práce.

Za vyplnění dotazníků Vám srdečně děkuji! Pokud byste měl/a zájem dozvědět se o výzkumu a jeho výsledcích více, můžete mě kontaktovat emailem na adrese: kr.kovar@seznam.cz.

Kryštof Kovář

Příloha 5

ID	pohl	věk	vel_bydl	návštěvn	nejv_vzd	ROS_1	ROS_2	ROS_3	ROS_4	ROS_5
1	muž	X	nejv	týden	vš	4	3	3	2	2
2	muž	59	nejv	týden	vš	5	5	4	2	3
3	žena	58	velký	týden	sšs	4	4	3	3	3
4	žena	44	malý	týden	vš	4	5	5	4	3
5	žena	79	velký	týden	sšs	4	5	5	3	2
6	žena	62	střední	týden	vš	5	5	3	3	1
7	žena	57	střední	týden	sšs	4	1	1	1	2
8	žena	82	velký	týden	sšs	3	5	5	5	1
9	žena	77	velký	týden	sšs	3	4	5	4	3
10	muž	47	malý	týden	vš	4	5	4	3	1
11	muž	37	velký	týden	vš	4	5	4	4	4
12	muž	67	velký	týden	sšb	1	1	1	4	4
13	muž	80	velký	týden	vš	3	2	2	3	2
14	muž	27	velký	týden	vš	5	5	5	4	2
15	muž	X	velký	týden	vš	2	5	4	4	2
16	žena	X	velký	týden	sšb	4	4	1	1	1
17	žena	X	velký	týden	sšs	4	5	5	4	1
18	žena	79	velký	týden	vš	4	5	5	4	4
19	žena	82	velký	týden	vš	5	5	5	5	2
20	žena	59	velký	týden	sšs	5	4	4	3	2
21	žena	58	velký	týden	vš	4	5	4	4	1
22	žena	46	nejv	týden	sšs	5	5	2	5	1
23	žena	52	nejv	týden	sšs	4	4	3	4	3
24	žena	31	velký	týden	sšs	4	4	4	3	2
25	muž	47	nejv	týden	vš	4	4	4	4	2
26	muž	29	střední	týden	vš	4	4	4	3	2
27	žena	89	nejv	týden	vš	4	4	5	3	3
28	žena	37	nejv	týden	vš	4	5	5	4	2
29	žena	68	nejv	týden	vš	3	5	5	4	1
30	žena	53	nejv	měsíc	vš	4	5	3	4	3
31	žena	86	nejv	týden	sšb	5	5	X	5	X
32	žena	33	nejv	týden	vš	5	5	5	5	1
33	žena	71	nejv	týden	sšs	4	5	5	3	4
34	žena	70	nejv	týden	vš	5	5	4	5	4
35	žena	56	nejv	týden	vš	4	4	5	4	2
36	žena	77	nejv	týden	sšs	5	5	5	5	5
37	žena	52	nejv	týden	vš	4	4	4	4	2
38	žena	42	nejv	týden	vš	4	5	4	5	2
39	žena	61	nejv	týden	sšs	5	5	3	4	2
40	žena	70	nejv	týden	vš	4	4	5	4	3
41	žena	78	nejv	týden	vš	4	5	4	3	2
42	žena	69	nejv	týden	sšs	4	5	4	4	2
43	žena	70	střední	týden	sšb	5	5	4	5	2
44	žena	76	nejv	týden	sšs	1	4	4	1	1

Příloha 6

PhDr. Mgr. Martin Kocanda
vedoucí tajemník Ústřední církevní kanceláře ČCE

Kryštof Kovář
Jiráskova 667, Chrudim, 537 01
E-mail: kr.kovar@seznam.cz

Věc: Informace k výzkumné studii

V Chrudimi 1. února 2014

Vážený pane vedoucí tajemníku Ústřední církevní kanceláře ČCE, obracím se na Vás s prosbou o podporu při realizaci výzkumné studie v rámci mé bakalářské diplomové práce. Jmenuji se Kryštof Kovář a nyní studuji druhý ročník psychologie na Katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Téma mé bakalářské práce zní: *Náboženská orientace u členů ČCE*, což jasně vystihuje cíl mého výzkumu. V průběhu tohoto roku (případně i roku 2015) bych rád realizoval kvantitativní výzkum na souboru nejméně jednoho sta respondentů z řad příslušníků ČCE.

Moje testová baterie sestává ze dvou dotazníků. Jedná se o *Škálu náboženské orientace* a dotazník *Orientace typu Quest*. Tyto dva dotazníky zatím nikdy nebyly použity na populaci v České republice, ač v zahraničí byly velmi často administrovány v rámci výzkumných studií – například z důvodu velmi dobrých psychometrických parametrů obou dotazníků. Jednalo by se tedy o zcela unikátní počin – ČCE by měla tu čest být první populací v České republice, která by podstoupila testování těmito dotazníky, které byly vytvořeny špičkovými vědci z oboru psychologie. Škálu náboženské orientace vytvořil se svým spolupracovníkem Rossem sám Gordon Allport, mimo jiné 11. nejcitovanější psycholog 20. století.

Dotazníky nejsou časově náročné, jsou anonymní. Administrace dotazníků by byla prováděna v rámci sborových či jiných církevních setkání (setkání mládeže, biblická hodina atp.) vždy mou osobou, účast při výzkumu je dobrovolná a účastník má právo kdykoliv odstoupit z výzkumu. Data z výzkumu budou použita pro interpretaci výsledků

v rámci diplomové práce. Dotazníky jsou určeny pro členy/členky ČCE, kterým je 18 let a více.

Vedoucí mé bakalářské diplomové práce je paní PhDr. Olga Pechová, Ph.D., odborná asistentka na Katedře psychologie FF UPOL.

Svoji bakalářskou diplomovou práci jsem konzultoval mimo jiné i s panem prof. PhDr. Jaro Křivohlavým, CSc., psychologem a členem ČCE. Pan profesor se vyjádřil k mé práci pochvalně a v mé práci mě velmi podporuje.

Pokud byste měl zájem, mohu Vám poslat celou testovou baterii. Bakalářskou diplomovou práci bych pak v případě zájmu mohl poskytnout příslušným orgánům ČCE a seznámit je případně s výsledky výzkumu, což by mohlo být pro celou Českobratrskou církev evangelickou přínosné.

Pokud byste souhlasil jako zástupce ČCE s podporou mého výzkumu, prosil bych Vás o prohlášení, že jste – a tedy i nejvyšší orgány ČCE – o mém výzkumu řádně informován a že s jeho realizací v rámci ČCE plně souhlasíte a podporujete dobrovolnou jednorázovou účast členů ČCE ve výzkumu.

Se srdečným pozdravem

Kryštof Kovář

Českobratrská církev evangelická

Ústřední církevní kancelář, poštovní příhrádka 466, 111 21 Praha 1, Jungmannova 9
tel. 224 999 211, fax 224 999 219, e-mail: sekretariat@e-cirkev.cz; www.e-cirkev.cz

---

Vážený bratr
Kryštof Kovář
Jiráskova 667
537 01 Chrudim

Výzkum – Náboženská orientace u členů ČCE

Vážený bratře Kováři,

k Vámi plánovanému výzkumu prováděnému v rámci bakalářské práce sděluji, že po podrobném seznámení se s výzkumným záměrem považujeme tuto práci za velmi smysluplnou. Podporuji proto dobrovolnou jednorázovou účast respondentů z řad členů ČCE za podmínek dodržení anonymity sdělených údajů. Za významné doporučení Vašeho výzkumu považuji nepochybně také pozitivní stanovisko prof. PhDr. Jara Křivohlavého, CSc.

S přáním úspěchů a všeho dobrého

V Praze 10. 3. 2014

PhDr. Martin Kocanda
vedoucí tajemník ÚCK